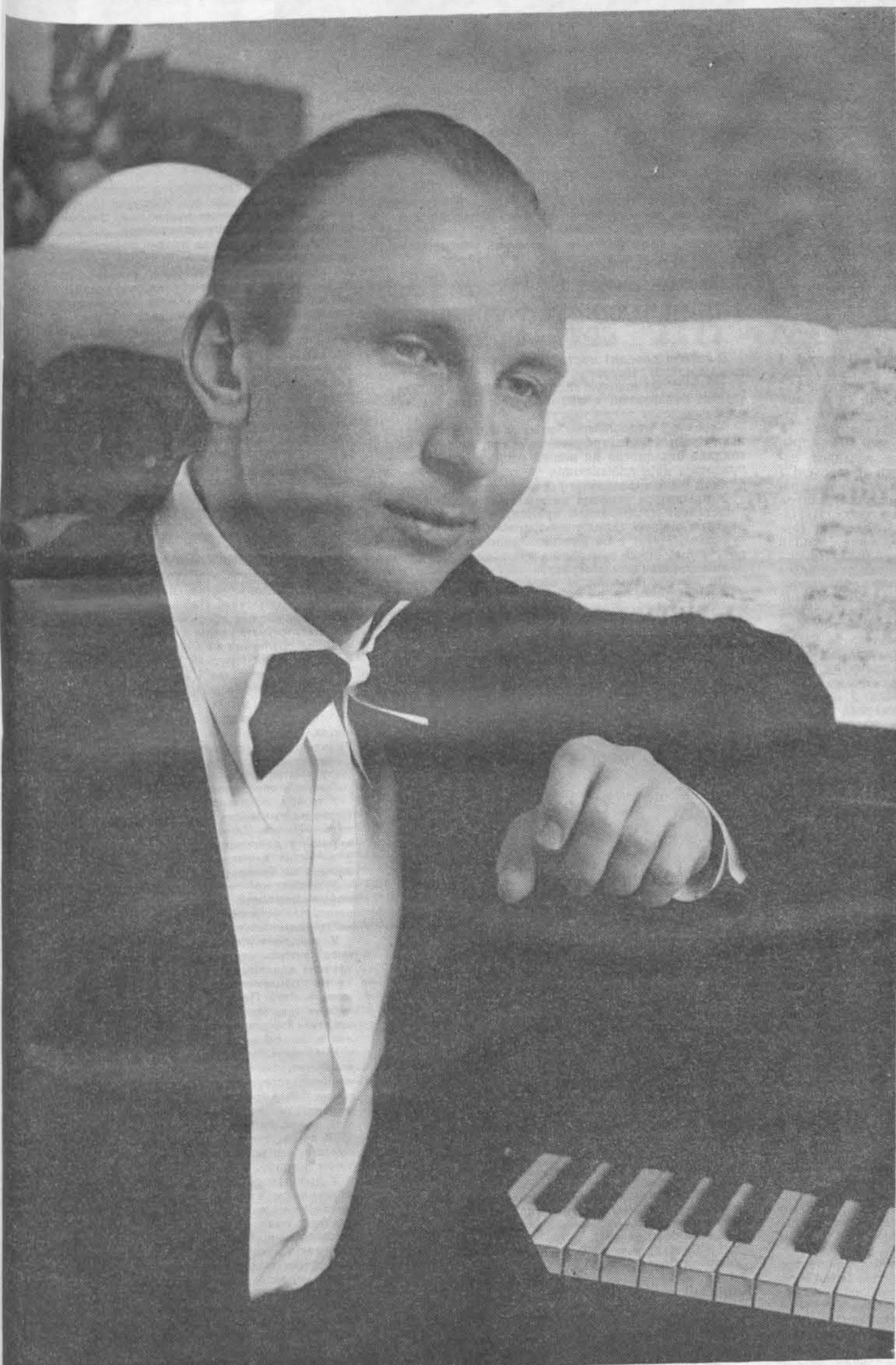

Голас Радзімы

№ 51 (2141)
21 снежня 1989 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЯЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

З МУЗЫЧНАЙ ДЫНАСТЫІ

Лёс Ігара АЛОУНІКАВА, можна сказаць, быў прадвызначаны з маленства. Дом іх поўніўся музыкой. Бацька, кампазітар Уладзімір Алоўнікаў, штораніцы пачынаў работу за піяніна. Хлопчык слухаў, як іграе бацька, як сачыняе песні, араторыі, сімфоніі. Як развучвае свае партыі маці, спявачка класічнага жанру.

У шасцігадовым узросце хлопчык сеў за інструмент, пачаўшы пад кіраўніцтвам бацькі авалодваць музычнай граматай. А ў 1972 годзе, яшчэ вучнем музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі, ён едзе на міжнародны конкурс імя Б. Сметаны ў Чэхаславакію, адкуль прывозіць другую прэмію.

З таго часу прайшло 17 гадоў. Як выканаўца, саліст Беларускай дзяржаўнай філармоніі, Ігар Алоўнікаў аб'ездзіў з канцэртамі краіну, выступаў перад слухачамі Іспаніі і Югаславіі. І не толькі як піяніст, але і як арганіст. Так, так. Арган — даўняе захапленне Ігара. Яшчэ ў час вучобы ў музычнай школе ён захапіўся канцэртамі Алега Янчанкі. А пазней займаўся па класу аргана ў маскоўскай кансерваторыі ў прафесара Л. Фойзмана. Хаця асноўным сваім інструментам Ігар усё ж лічыць фартэпіяна, тым не менш, калі з'яўляецца магчымасць, ён іграе ці на вялікім аргане ў філармоніі, ці на меншым — у былым насцёле Святога Роха, зале камернай музыкі.

Ігар Алоўнікаў сам яшчэ даволі молады чалавек — яму 35, але тым не менш мае нямала гучняў. Ён — загадчык кафедры фартэпіяна ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. А ўвогуле выкладае там студэнтам амаль дзесяць гадоў.

Дарэчы, займаецца сам і кампазіцыяй, але сціпла лічыць, што гэтыя вопыты — для хатняга музыцыравання. Ён майстар транскрыпцыі, аранжыроўкі.

Фота М. ЖЫЛІНСКАГА.

II З'ЕЗД САВЕТАУ

РАБОТА ПАЧАЛАСЯ

Дванаццатага снежня ў Маскве пачаў работу другі З'езд Саветаў. На ім з вялікім дакладам пра сучасны стан і меры аздараўлення савецкай эканомікі выступіў Старшыня Савета Міністраў СССР М. Рыжкоў. У далейшым абмеркаванні даклада прыняў удзел Старшыня Савета Міністраў Беларусі М. Кавалёў. Ён выказаў свой погляд на праблему і заўвагі па некаторых пытаннях. «Самай неспрыяльнай у цяперашняй сітуацыі, — сказаў М. Кавалёў, — я б назваў прапанову, накіраваную на тое, каб наогул неадкладна ліквідаваць існуючыя інстытуты кіравання эканомікай і перайсці на рыначныя адносіны. Удасканальваць гэтыя інстытуты неабходна, так. Але пераход на рыначныя адносіны павінен адбывацца паступова, з абавязковым дзяржаўным правам, фінансавым, эканамічным рэгуляваннем». М. Кавалёў у сваім выступленні прывёў шэраг фактаў, якія ілюструюць ход эканамічнага развіцця рэспублікі. У прыватнасці ён адзначыў, што ў Беларусі да апошняга часу, хоць і з цяжкасцю, удавалася збалансаваць грашовыя даходы і таварную масу. Мяркуюцца, пяцігодку ўдасца закончыць, не дапусціўшы эмісіі грошаў. У заключэнне Старшыня Савета Міністраў Беларусі прапанаваў падтрымаць меры, распрацаваныя ўрадам, з улікам заўваг, выказаных дэпутатамі.

ПЕРАСЯЛЕННЕ З НЕБЯСПЕЧНАЙ ЗОНЫ

ХУТЧЭЙ ЗАЛЯЧЫЦЬ РАНЫ

У мэтах паскарэння вырашэння пытанняў адследжвання жыхароў з населеных пунктаў, прадугледжаных Дзяржаўнай праграмай па ліквідацыі ў Беларускай ССР вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС для першачарговага перасялення ў 1990—1991 гадах, выйшла пастанова Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі і Савета Міністраў Беларускай ССР «Аб неадкладных мерах па паскарэнню рэалізацыі Дзяржаўнай праграмы па ліквідацыі ў Беларускай ССР вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС у частцы перасялення і працаўладкавання насельніцтва». У ёй пазначаны шэраг неадкладных мер і мерапрыемстваў з мэтай налішыць стан жыхароў пацярпелых раёнаў. У прыватнасці, Гомельскі і Магілёўскі аблвыканкомы павінны тэрмінова правесці апытанне насельніцтва з тых месцаў, адкуль трэба правесці адсяленне ў першую чаргу. Пастанова прадпісвае аблвыканкомам і Мінскаму гарвыканкому забяспечыць прадастаўленне жыллой плошчы перасяляемым грамадзянам, якія маюць пасведчанне на перасяленне, у дамах свабоднага жыллёвага фонду, а таксама ў дамах, уведзеных у эксплуатацыю ў снежні 1989 года і I квартале 1990 года за кошт дзяржаўных цэнтралізаваных капітальных укладанняў. Аблвыканком і Мінскаму гарвыканкому трэба выкарыстаць па ўзгадненню з працоўнымі калектывамі для ўказаных мэт жылую плошчу ў дамах незалежна ад іх ведамаснай прыналежнасці.

Грамадзянам, якія перасяляюцца ў адпаведнасці з гэтай пастановай, выплачваецца кампенсацыя за страчаную маёмасць — жыллыя дамы, садовыя домкі, дачы, гаспадарчыя пабудовы — у поўным размеры па ацэнцы, вызначанай страхавымі дакументамі.

Работнікам, якія перасяляюцца ў адпаведнасці з прынятай пастановай, выплачваецца матэрыяльная дапамога, аплата кошт праезду, расходаў на правозу маёмасці.

Выканкомы мясцовых Саветаў народных дэпутатаў, прадпрыемствы, установы і арганізацыі павінны прыняць меры па працаўладкаванню перасяленых з пацярпелых раёнаў грамадзян, арганізаваць пры неабходнасці перакваліфікацыю работнікаў з захаваннем ім ва ўстаноўленым парадку заробатнай платы і працоўнага стажу тэрмінам да 3 месяцаў, забяспечыць іх месцамі ў дзіцячых дашкольных установах.

Для тэрміновага перасялення таксама на паўгода будуць выкарыстаны ведамасныя санаторыі, прафілакторы і дамы адпачынку. Будзе праведзена работа па расшырэнню льгот для працуючых у раёнах радыеактыўнага забруджвання спецыялістаў сельскай гаспадаркі, культуры, аховы здароўя, народнай адукацыі, гандлю, а таксама пенсіянерам, якія працуюць у забруджаных раёнах.

ГРАМАДСКАЯ АКЦЫЯ

ПРЫСВЯЧАЕЦА ДНЮ ПРАВОУ ЧАЛАВЕКА

Сорак адзін год назад Генеральная Асамблея ААН прыняла рэзалюцыю аб уступленні ў сілу Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека. Гэтай даце была прысвечана сустрэча прадстаўнікоў грамадскай Мінска, якая адбылася ў Беларускам таварыстве дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі.

Яе ўдзельнікі абмяняліся думкамі па праблемах адпаведнасці савецкага заканадаўства міжнародным абавязаваным, у тым ліку і вынікаючым з падагульняючага дакумента Венскай сустрэчы. Яны гаварылі пра міжнароднае супрацоўніцтва ў галіне правоў чалавека і ўдзел у ім Беларускай ССР.

Адзначалася, што ў развіцці агульнай канцэпцыі правоў чалавека важную ролю адыгрываюць прынятая ААН 20 гадоў назад Дэкларацыя прагрэсу і сацыяльнага развіцця і Канвенцыя аб ліквідацыі ўсіх форм дыскрымінацыі ў адносінах да жанчын, дзесяцігоддзе якой спаўняецца сёлета.

АХОВА ЗДАРОУЯ

У Віцебску першых пацыентаў прыняла самая буйная ў вобласці паліклініка. Яна разлічана на тысячу наведванняў у змену. Кабінеты, лабараторыі, водалячэбніца аснашчаны айчынным і замежным абсталяваннем. Акрамя традыцыйных метадаў дыягностыкі, прафілактыкі і лячэння, тут плануецца шырока прымяняць дасягненні ўсходняй і народнай медыцыны.

У прасторным будынку прадугледжаны кабінеты, дзе будуць весці прыём і лячэнне ўрачы з Кітайскай Народнай Рэспублікі, з якой заключаны дагавор аб дзелавым супрацоўніцтве і абмене спецыялістамі. НА ЗДЫМКУ: новая паліклініка ў Віцебску.

УСТАНОВЧАЯ КАНФЕРЭНЦЫЯ

«ПАЧЫНАЦЬ З АДРАДЖЭННЯ ДУШЫ»

З гэтымі словамі настаўніцы Вязынскай сярэдняй школы К. Кароткай згадзіліся практычна ўсе ўдзельнікі раённай устаноўчай канферэнцыі Таварыства беларускай мовы, якая адбылася ў Вілейскім гарадскім доме культуры.

Страты ў роднай мове, якая ў апошнія гады апынулася ў катастрофічным стане, нельга разглядаць безадносна да нашай рэчаіснасці, да тых працэсаў, якія адбываюцца ў грамадстве. Гэтай думкай былі прасякнуты ўсе выступленні.

У прынятым звароце да жыхароў Вілейшчыны і пастанове канферэнцыі прапануецца шэраг канкрэтных мер па адраджэнню мовы Скарыны і Багушэвіча, Цёткі і Багдановіча, мовы народа, які па праву можа ганарыцца дасягненнямі ва ўсіх галінах чалавечага прагрэсу.

На канферэнцыі была абрана раённая рада ТБМ.

АМАТАРАМ КВЕТАК

Прыемную навінку рыхтуюць амаатарам кветак работнікі светлагорскай аграфірма «Зара». У яе цяліцах, па дагавору з Батанічным садом АН БССР, пачалі масавае вырошчванне гербераў. Хутка рознакаляровыя прыгожыя кветкі ўпрыгожаць многія дамы жыхароў Беларусі. НА ЗДЫМКУ: з любоўю даглядае герберы майстар-кветавод Святлана ШАУЛО.

КІРМАШ

МЭТА — НАПАЎНЕННЕ СПАЖЫВЕЦКАГА РЫНКУ

Ад праграміруючых устаткаў да гузікаў — такі асартымент тавараў прапанаваў для продажу прадстаўнікі савецкіх і зарубешных прадпрыемстваў на кірмашы ў сталіцы Беларусі. Яго працягнуў Дзяржснаб БССР і Рэспубліканскі камерцыйны цэнтр.

З вопыту папярэдніх кірмашоў вядома, што на іх заключаецца да 200 тысяч дзелак. Канчаткова яна застаецца нязменнай — напаяўненне спажывецкага рынку таварамі. Але асноўная задача снежаньскага кірмашу некалькі незвычайная. Яго арганізатары хочудь дапамагчы правесці бартэрныя аперацыі з прадукцыяй, не ўключанай у дзяржаўны або выпускаемай звыш плана. Таму тут былі прадстаўлены нават тыя фірмы, якія не могуць удзельнічаць у мерапрыемстве ў якасці прадаўцоў, але маюць звышнорматывыя і нявыкарыстаныя рэсурсы, адходы, другасную сыравіну. Словам, не толькі прадпрыемствы-гіганты, але і малыя заводы і фабрыкі, калгасы і саўгасы з многіх гарадоў Беларусі, саюзных рэспублік, Польшчы, Венгрыі, Балгарыі і Югаславіі працавалі на кірмашы ў надзеі знайсці новых партнёраў.

ПРАЕКТ ЗАКОНА

НА ЁСАГУЛЬНАЕ АБМЕРКАВАННЕ

Рэспубліканскія газеты змясцілі на сваіх старонках праект Закона БССР «Аб мовах у Беларускай ССР» і пастанову Вярхоўнага Савета Беларусі пра парадак увядзення гэтага Закона. Пастанова прадугледжвае паступовае ўкараненне палажэнняў Закона пасля яго прыняцця на працягу дзесяці год.

Што ж сабой уяўляе праект новага Закона? У яго прэамбуле гаворыцца: у Беларусі здаўна жылі людзі розных нацыянальнасцей, гучалі розныя мовы. Аднак у выніку адыходу ад ленінскай нацыянальна-палітычнай сферы ўжывання мовы карэннага насельніцтва Беларусі, якое дало ёй імя і гістарычна складае асноўную частку жыхароў рэспублікі, значна звужалася, пад пагрозай апынулася само яе існаванне. Паўстала неабходнасць аховы Беларускай мовы на дзяржаўна-этнічнай тэрыторыі. Такую сістэму аховы дазваляе стварыць толькі наданне Беларускай мове статусу дзяржаўнай мовы Беларускай ССР.

Статус Беларускай мовы як дзяржаўнай не закранае канстытуцыйны права грамадзян іншых нацыянальнасцей карыстацца рускай ці іншымі мовамі. Усе грамадзяне Беларускай ССР, незалежна ад нацыянальнасці і роднай мовы, карыстаюцца роўнымі правамі і маюць роўныя абавязкі перад дзяржавай. Беларускай ССР забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай — мовай міжнацыянальных зносінаў народаў Саюза ССР. Закон гарантуе грамадзянам Беларусі права карыстацца іх нацыянальнай мовай ва ўсіх сферах жыцця. У сувязі з гэтым кіраўнікі, іншыя работнікі дзяржаўных устаноў, партыйных, савецкіх, прафсаюзных органаў, грамадскіх арганізацый і прадпрыемстваў павінны валодаць Беларускай і рускай мовамі ў аб'ёме, неабходным для выканання службовых абавязкаў. Акты вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і кіравання Беларускай ССР павінны прымацца на Беларускай мове і друкавацца на Беларускай і рускай мовах. У Беларускай ССР мовай справаводства і дакументацыі, а таксама мовай узаемаадносін дзяржаўных, партыйных органаў, устаноў і грамадскіх арганізацый, рабочай мовай з'яўдаюцца, канферэнцый, пленумаў, пасяджэнняў, нарад, іншых сходаў з'яўляецца Беларускай мова. Удзельнікам мясцовых, рэспубліканскіх, усеагульных і міжнародных форумаў гарантуецца права выбіраць мову выступленняў з забяспечэннем перакладу на рабочую мову адпаведнага форуму.

У трэцім раздзеле праекта Закона абвешчана права на выхаванне і атрыманне адукацыі на нацыянальнай мове. Уключаныя суды артыкулы 23 і 24 гавораць: у дзіцячых дашкольных установах, а таксама ў дзіцячых дамах у Беларускай ССР выхаванне вядзецца на Беларускай мове.

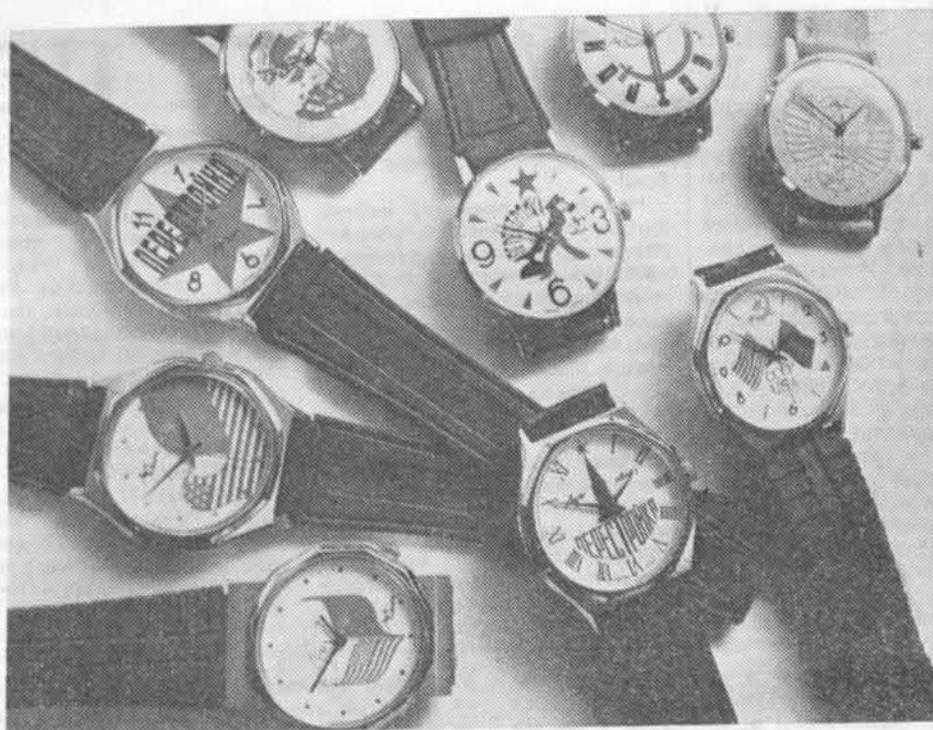
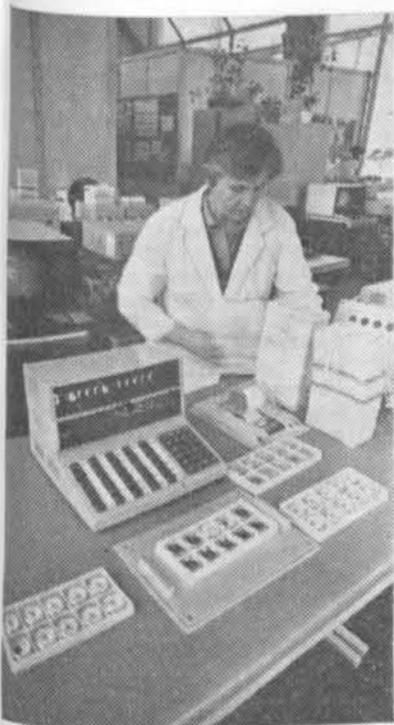
У месцах кампактнага пасялення грамадзян іншых нацыянальнасцей могуць стварацца дзіцячыя дашкольныя ўстановы, дзе выхаванне дзяцей вядзецца на іх нацыянальнай мове.

У дзіцячых дашкольных установах пры неабходнасці могуць стварацца асобныя групы, у якіх выхаванне вядзецца на іншай мове. (Уводзіцца ў дзеянне на працягу пяці гадоў з моманту ўступлення ў закон у сілу). Па тым жа прынцыпе арганізуецца вучэбная і выхавальная работа ў агульнаадукацыйных школах. Вывучэнне Беларускай мовы ў школах і класах з іншымі мовамі навучання абавязковае.

Навучанне і выхаванне ў прафесійна-тэхнічных вучылішчах, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах у Беларускай ССР ажыццяўляецца на Беларускай мове, а па некаторых спецыяльнасцях і прафесіях — на Беларускай, рускай або іншай мовах. Ва ўсіх навучальных установах Беларускай ССР з іншай мовай навучання Беларускай мова вывучаецца незалежна ад ведамаснай прыналежнасці гэтых устаноў.

У Беларускай ССР вынікі навукова-даследчых прац афармляюцца на Беларускай мове, а з улікам іх прызначэння — на рускай мове. Выкананні навукова-даследчых прац могуць выбіраць мову публікацый навуковых вынікаў. І, натуральна, на Беларусі мовай вучэбнай і выхавальнай работы ў Беларускай ССР з іншай мовай навучання Беларускай мова вывучаецца незалежна ад ведамаснай прыналежнасці гэтых устаноў.

Асабліва ўвагу нашых чытачоў можа прыцягнуць чацвёрты раздзел праекта Закона. У ім гаворыцца, што Беларускай ССР адпаведна нормам міжнароднага права аказвае ўсебаковую дапамогу адукацыйным школам, навуковым установам, нацыянальна-культурным таварыствам Беларусі, асобам Беларускага паходжання, якія жывуць у замежных краінах. У вывучэнні Беларускай мовы і правядзенні навуковых даследаванняў па Беларускаму, садзейнічае навукавіду асоб Беларускага паходжання ў навучальных установах Беларускай ССР.

Гадзіннікі з маркай «Прамень» карыстаюцца апошнім часам немалым попытам за мяжой. І прычынай гэтаму не толькі іх надзейнасць і дакладнасць ходу, але і своеасаблівае афармленне, распрацаванае мінскімі гадзіншчыкамі. На некаторых цыферблатах, напрыклад, карта Савецкага Саюза, а на ёй — слова «перабудова». Пад шклом іншых — вежа Крамля, флагі СССР і ЗША. [На жаль, няма беларускай сімволікі, а завод жа — мінскі]. Па-новаму афармлення вырабы прыцягваюць увагу пакупнікоў на азіяцкім, еўрапейскім, амерыканскім кантынентах. У наступным годзе мінчане паставяць 5 тысяч гадзіннікаў у Венгрыю і 10 тысяч у Бельгію. ЗША захацелі купіць іх мільён. Мінскія гадзіннікі карыстаюцца попытам у пакупнікоў Францыі, Вялікабрытаніі, Швейцарыі, ФРГ, Кубы, Ганконга, Сінгапура.

НА ЗДЫМКАХ: ідзе правёрка гатовай прадукцыі на кантрольна-выпрабавальнай станцыі; гадзіннікі «Прамень» з новай сімволікай.

Фота У. ВІТЧАНКІ.

БЕЛАРУСЬ: ПЕРШЫ РЭГІЁН НА САМАФІНАНСАВАННІ?

ЧАСУ НА ЧАКАННЕ НЕ ЗАСТАЛОСЯ

Адзін з найбольш развітых індустрыяльных рэгіёнаў краіны — Беларуская ССР з 1990 года рашэннем Савецкага ўрада пераводзіцца на новыя ўмовы гаспадарання, у аснове якіх ляжаць прынцыпы рэгіянальнага самакіравання і самафінансавання. Адпаведная пастанова прынята і Вярхоўным Саветам Рэспублікі.

Навіна гэта сустрэта ў рэспубліцы неадназначна. Многіх здзівіла паспешнасць, з якой прынята надзвычай важнае для жыцця рэспублікі рашэнне. І каця аўтарамі праекта выступалі беларускія вучоныя, пастава, насуперак духу часу, прынята без шырокага абмеркавання. Да таго ж «спушчана» саюзным урадам у вельмі ўрэзаным выглядзе. Тым не менш, гэта — першы практычны крок па ажыццяўленню ідэі дэцэнтралізацыі савецкай эканомікі, якую вылучаюць сёння многія вядучыя эканамісты краіны, а таксама прадстаўнікі альтэрнатыўных палітычных плыняў.

Што ж уяўляе сабой беларуская канцэпцыя самакіравання і самафінансавання і якія спадзяванні звязваюць з ёю ў рэспубліцы? Пра гэта гутарка з адным з аўтараў першапачатковага варыянта праекта, намеснікам дырэктара Інстытута эканомікі Акадэміі навук Беларускай ССР Міхаілам НІКІЦЕНКАМ.

— Перш за ўсё, варта ўдакладніць, што новыя ўмовы гаспадарання, пра якія ідзе размова, — не канчатковы рэцэпт перабудовы нашага эканамічнага механізма, — гаворыць мой субяседнік. — У пастанове яны названы «першапачатковымі мерамі», «эксперыментам», які, безумоўна, атрымае далейшае развіццё.

— Аднак аб падобных эксперыментах мы чуюм, прынамсі, ўжо гадоў пяць. Беларусь даўно стала своеасаблівым палігонам па выпрабаванню новых кіраўніцкіх ідэй. Але далёка не ўсе з іх прыжыліся.

— Да гэтага часу гутарка ішла аб укараненні толькі асобных элементаў самастойнасці. А не прыжываліся яны з-за таго, што ў рэгіёне, які ў краіне ў цэлым, не было неабходных перадумоў для пераходу на самастойнае гаспадаранне. «Урэзаны» газраэліз як на ўзроўні прадпрыемстваў, так і ў роліх заставаўся чужародным трансплантатам у арганізме адміністрацыйна-камандаўнай сістэмы. Таму ён быў асуджаны на аджужанне.

— Якія ж гэтыя перадумовы і ці з'явіліся яны сёння?

— Пад самафінансаваннем

мы разумеем магчымасць для рэгіёна самому зарабляць сродкі і жыць на іх, незалежна ад цэнтральнага бюджэту, які да гэтага часу жорстка рэгламентаваў абсалютна ўсе віды гаспадарчай дзейнасці і рэалізацыю сацыяльных праграм на тэрыторыі. Мэта такога маневру — узмацненне сацыяльнай арыентацыі эканомікі. Іншымі словамі — выслабленне прастору для дэлавай ініцыятывы, ажывіць тым самым гаспадарчую дзейнасць, а заробленыя сродкі згодна са сваім меркаваннем накіроўваць на сацыяльна-праграмы рэгіёна. Зразумела, пры гэтым захоўваюцца пэўныя выплаты ў агульнадзяржаўны бюджэт. У ідэальным варыянце для ажыццяўлення гэтай схемы патрэбны такія ўмовы, як поўная самастойнасць гаспадарчых звянаў (прадпрыемстваў), калі адсутнічае ўсякае цэнтралізаванае планаванне, неабходна на ўласнасць рынку сродкаў вытворчасці, дзе прадпрыемствы па дагаворных цэнах могуць самі купляць і прадаваць абсталяванне і матэрыялы, а таксама рынкаў рабочай сілы і пляцовак для будаўніцтва.

— Нічога падобнага ў савецкай эканоміцы пакуль няма. Выходзіць, што новая беларуская канцэпцыя самастойнасці зноў нагадвае будынак без фундаменту?

— Рана ці позна ўсё гэта з'явіцца. Але і ў цяперашніх умовах удалося вырашыць шэраг прынцыповых задач. Адна з генеральных мэт канцэпцыі — перамясціць працэс фарміравання бюджэту і выкарыстання бюджэтных сродкаў з верхняга ўзроўню на ўзровень рэгіёна і нават прадпрыемства. Як вядома, дзяржаўны бюджэт да гэтага часу фарміраваўся «наверх», пасля чаго рэспублікам выдзялялі імі ж заробленыя сродкі на развіццё вытворчасці і на сацыяльныя патрэбы. Гэта цалкам загнаная сістэма. Бюджэт фарміраваўся настолькі далёка ад месцаў, што практычна немагчыма было праектаваць, наколькі рэальныя запатрабаванні «знізу». З другога боку, з Масквы цяжка прадугледзець усе спецыфічныя патрэбы тэрыторыі. Цэнтралізаванае фарміраванне бюджэту нараджала настроі ўтрыманства. Грошы, матэрыяльныя фонды прасілі ўсе, ды яшчэ «на запас» — фактычна ж усё гэта было абязлічаным «дармовым». Фінансавы поспех тэрыторыі не залежаў ад таго, як эфектыўна там працуюць. Сам жа бюджэт у выніку павялічваўся да неверагодных памераў, адпаведна рос яго

дэфіцыт, які складае на сёння 120 мільярдаў рублёў.

Самакіраванне і самафінансаванне прапаноўвае прынцыпова новую схему. Яна размяжоўвае функцыі Саветаў і прадпрыемстваў і поўнасцю вызваляе Саветы ад цяжару фінансавання вытворчасці. Што гэта значыць? З аднаго боку, прадпрыемствы становяцца незалежнымі. Яны самі плануюць сваю дзейнасць, вырашаюць усе праблемы забеспячэння рэсурсамі і збыту прадукцыі, зарабляюць сродкі на развіццё. З другога, Саветы таксама самі зарабляюць сродкі для вырашэння сацыяльных праграм сваёй тэрыторыі. Грошы гэтыя яны атрымліваюць, заключаючы з прадпрыемствамі на сваёй тэрыторыі дагаворы аб рэсурсакарыстанні. Саветы атрымліваюць адлічэнні за зямлю, працоўныя рэсурсы, за забеспячэнне інфраструктурай і мясцовымі рэсурсамі — дарогамі, сувяззю, транспартам, вадай, энергіяй і г. д. Акрамя таго, Саветы паўнамоцныя ўстаўляць мясцовыя падаткі для вырашэння той ці іншай сацыяльнай праграмы. Такім чынам, Савет упершыню атрымлівае рэальную магчымасць рэгулявання гаспадарчай дзейнасці на сваёй тэрыторыі. А гэта ж не што іншае, як ажыццяўленне палітычнага лозунга «ўся ўлада Саветам».

Мы адмаўляемся ад жорсткага цэнтралізаванага планавання. Планы зацвярджае само прадпрыемства. На ўзроўні Саветаў яны толькі зводзяць для таго, каб атрымаць уяўленне пра агульныя тэндэнцыі развіцця. Яшчэ адна істотная навінка, што прапаноўваецца беларускай канцэпцыяй газраэлізу, — плюралізм форм уласнасці. Мы заяўляем, што прадпрыемства любой формы ўласнасці павінна мець права на існаванне і развіццё, сваёй работай даказваючы перавагу выбранай формы дзейнасці. На жаль, зацверджаны варыянт канцэпцыі пакуль не праводзіць гэтую ідэю да канца. Спасылаліся на «аб'ектыўныя прычыны», нам навязвалі ў многім палавічатыя рашэнні.

— Такім чынам, дзяржаве, у прыватнасці, цэнтральным яе органам у новай канцэпцыі адведзена другарадная роля ў кіраванні гаспадарчым развіццём.

— Хутчэй, у дзяржавы ў асобе Саветаў развязваюцца рукі для вырашэння сацыяльных праблем. Я ўжо гаварыў, што прадпрыемстваў больш, чым у іншых рэгіёнах краіны. Цэнтральнымі органамі на нас «пе-

жэту, які атрымліваецца з падаткаў ад прадпрыемстваў, фінансуе толькі асобныя сферы дзейнасці. Напрыклад, абаронныя галіны, важнейшыя навукова-тэхнічныя і акалагічныя праграмы, фундаментальную навуку, стымулюе развіццё новых тэрыторый. Гэта агульнапрынятая сусветная практыка.

— Вы ні слова не сказалі пра тое, каму будучы нележаць прадпрыемствы, размешчаныя на тэрыторыі рэспублікі: мясцовым органам ці па-ранейшаму будучы дзяліцца на «свае» і падпарадкаваныя Маскве. Таму што менавіта гэтае пытанне найбольш востра дыскусуюцца, напрыклад, у рэспубліках Прыбалтыкі.

— Мой асабісты пункт гледжання: ведамасная ці нацыянальная падпарадкаванасць прадпрыемстваў не павінна адыгрываць ніякай ролі. У гэтым пераконавае сусветны вопыт арганізацыі эканомікі. Напрыклад, у ЗША больш за паловіну прамысловага патэнцыялу не належыць амерыканцам. Гэта японскія, нямецкія, італьянскія і іншыя фірмы. Наадварот, падобная інтэграцыя нясе толькі выгуду. Справа ў іншым: ці маюць права мясцовыя органы ўлады ўплываць на дзейнасць гэтых прадпрыемстваў і атрымліваць ад іх усе неабходныя плацяжы. На жаль, у нас было па-іншаму. У Беларусі 288 прадпрыемстваў саюзнага падпарадкавання. На іх працуюць 58 працэнтаў усіх занятых у прамысловасці. Але іх адлічэнні ў рэспубліканскі бюджэт складалі толькі 8,5 працэнта. Пры такім становішчы, як ні стараўся, больш бальніч, прадпрыемстваў быту ці школ для рэспублікі не атрымаеш.

— Тым не менш, стан спраў у Беларусі лепшы, чым у іншых рэгіёнах краіны.

— Можна лічыць і так. Напрыклад, доля спажываемага нацыянальнага даходу ў рэспубліцы на 2,4 мільярд рублёў меншая за даход. Значыць, мы кормім не толькі сябе, але і ўносім істотны ўклад у агульнадзяржаўную скарбонку. Другі важнейшы паказчык: на рубель заробатнай платы ў БССР выпускаюць на 2,2 рубля тавараў народнага спажывання. Гэта гаворыць аб тым, што эканоміка рэспублікі адыгрывае антыінфляцыйную ролю ў краіне. Але мы не жывём у адрыве ад астатняй тэрыторыі краіны. Наша эканоміка адкрытая — рэспубліка абменьвае больш за 60 працэнтаў сваёй прадукцыі, гэта значыць увозіць і вывозіць. Таму мы вельмі залежым ад стану спраў у іншых рэгіёнах краіны. Цэнтральнымі органамі на нас «пе-

ракладваецца» таксама пачэснае часткі дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту. На практыцы гэта азначае згортванне нацыянальных праграм па вырашэнню сацыяльных задач. Ды і радывы пакупнікі не абаронены ад агульнай небалансаванасці ўнутранага рынку. Прыкладна кожны трэці рубель, які атаварваецца ў магазінах рэспублікі, прывезены з іншых рэгіёнаў. Не здзіўна, што прылаўкі нашы такія ж пустыя, як і ўсюды ў краіне.

— Новая канцэпцыя абароны рэспубліку ад гэтых працэсаў?

— Мы атрымліваем пад сваю юрысдыкцыю паловіну ўсяго прамысловага патэнцыялу рэспублікі. Гэта яшчэ паўмера. Але, паўтараю, падначаленасць не адыгрывала б ролі, калі б Саветы мелі тыя ж правы ўплываць на дзейнасць прадпрыемстваў, падпарадкаваных цэнтру, як на тыя, што належыць рэспубліцы. На жаль, гэтага нам не дазволілі. Саюзныя прадпрыемствы ўносяць у бюджэт рэспублікі толькі 20 працэнтаў плацяжоў ад прыбытку. Відаць, апарату вельмі не хочацца аддаваць уладу, пабудаваную на размеркаванні даброт і вынікаў нашай працы, хаця ясна, што такая сістэма тармазіць наша агульнае развіццё.

Другі істотны недахоп беларускай канцэпцыі ў цяперашнім варыянце — захаванне цэнтралізаванага размеркавання падатку з абароту, якім абкладаецца, напрыклад, прадукцыя прадпрыемстваў, што выпускаюць тавары масавага попыту, скажам, лёгкай прамысловасці. Цэнтр па-ранейшаму забірае гэты падатак, каб потым нейкую частку яго вярнуць рэспубліцы. Прычым большасць з гэтых сродкаў атрымліваюць рэспублікі і рэгіёны, дзе эканамічныя паказчыкі горшыя. Такая сістэма не толькі не стымулюе эфектыўнасць эканомікі, але, наадварот, робіць развіццё гэтых галін нявыгаднымі для рэгіёна.

У выніку такіх мер, накіраваных на захаванне існуючай адміністрацыйнай, а дакладней — размеркавальнай сістэмы, тэрыторыя атрымала пакуль магчымасць на справе фарміравання толькі 40 працэнтаў свайго бюджэту. Мяркуюць самі, ці газраэліз гэта?

— Але ў самым пачатку мы агаварыліся, што пастанова, пра якую ідзе гутарка, толькі эксперымент.

— Так. Хочацца верыць, што народныя дэпутаты ў рэшце рэшт папрывяць няўступчывыя апаратыкаў. Часу на чаканне ў нас не застаўся.

В. УЛАДЗІМІРАЎ.

ЛЮДЗІ

ДРУГОГА

СОРТУ

Паважаная рэдакцыя газеты «Голас Радзімы»!

Мы з вамі ўжо завочна знаёмыя, таму што я іншы раз у пісьмах выказваю свае думкі на матэрыялах у газеце, якія асабліва зацікавілі мяне. З задавальненнем чытаю і вашы брашуры. Адна з іх і паслужыла прычынай для гэтага пісьма. Я маю на ўвазе «Вераснёўскі світанак», якая прысвечана знамянальнай падзеі ў жыцці нашага беларускага народа — уз'яднанню заходняй і ўсходняй частак Беларусі. Я поўнасьцю згодны з аўтарам гэтай брашуры, які прымусіў мяне ўспомніць пра нашу жыццё пры ўладзе панскай Польшчы.

Хачу апісаць вам два эпізоды, якія добра паказваюць, як было. Абодва адбыліся ў 1920 годзе. Першы звязаны з тым, што менавіта ў гэты час пачалі вяртацца на Радзіму беларускія бежанцы. Яны прывезлі з Расіі многа рускіх песень. І вось аднойчы майскім вечарам моладзь сабралася і стала спяваць рускія і беларускія песні. Нечакана з'явіліся два ўзброеныя вінтоўкамі паліцэйскія. Адзін з іх крыкнуў: «Не хачу слухаць балшавіцкіх песень, тутай ёсць Жэч пасполіта, а не большэвія». Усе мы адчулі сябе так, быццам праглынулі горкую пілюлю.

Другі эпізод здарыўся пасля падпісання Рыжскага дагавора паміж Расіяй і Польшчай. Польшкія ваенныя часткі сталі вяртацца з фронту і ўладкоўвацца на кватэры ўнутры краіны. Адна з такіх часцей аказалася ў мястэчку Вілянава, што за чатыры кіламетры ад маёй вёскі Рыздзялі. Аднойчы апоўдні да нас у вёску прыехалі на павозцы два ўзброеныя жаўнеры. Адзін застаўся з канём, а другі стаў бегаць па дварах. У адной удавы ў хляве знайшоў адкормленага кабана, звязаў яго, і ўдваіх жаўнеры пагрузілі яго ў павозку і сталі паварочваць назад. У гэты час з хаты выбегла ўдава, стала крычаць і плакаць, што забралі і нічога не заплацілі. З іншых дамоў таксама выбягаў народ і акружаў павозку. Убачыўшы небяспеку, той, што сядзеў на возе, сцэбануў каня і палмчаўся прэч. Другі спрабаваў стрэліць з вінтоўкі. Але не паспеў. Нехта з натоўпу вырваў яе з рук жаўнера, той перапахоўся і пабег даганяць павозку. Потым мы паглядзелі вінтоўку і ўбачылі, што патрон заклінавала ў затворы. А калі б яна была ў парадку, жаўнер жа страляў бы! Людзі парадаваліся, што ўсё добра скончылася.

Але не тое выйшла. Праз некалькі дзён, позна ўвечары, у Рыздзялі прыйшлі салдаты. Колькі іх было, не ведаю. Людзі потым гаварылі, што яны паставілі кулямёт у канцы вуліцы і сталі бегаць ад хаты да хаты і шукаць мужчын. Іх выводзілі на вуліцу пад аховай. У адной хаце збіралася моладзь і спявала песні. Быў там і я. Раптам мы пачулі нейкі шум, хутка дзверы адчыніліся, і ў хату ўбеглі два салдаты. Яны прымусілі нас падняць рукі ўгору і прыкладамі сталі штурхаць на вуліцу, а там ужо іншыя зганялі ўсіх у гурт на сярэдзіне вуліцы. Я адчуў, што будзе бяда, і скарыстаўшы цёмнаць, шыгнуў убок і ўцёк. Астатніх пажалі да солтысавай хаты. Пастроілі ўсіх у адну шарэнгу, і той жаўнер, у якога адабралі вінтоўку, стаў хадзіць і шукаць, хто гэта зрабіў. Пазналі хлопца, збілі да паўсмерці. Астатніх сталі данытваць, хто крычаў, каб жаўнера білі. І збілі ўсіх. У канцы яны забралі солтыса і яшчэ пяць ці шэсць чалавек

лі на вуліцу пад аховай. У адной хаце збіралася моладзь і спявала песні. Быў там і я. Раптам мы пачулі нейкі шум, хутка дзверы адчыніліся, і ў хату ўбеглі два салдаты. Яны прымусілі нас падняць рукі ўгору і прыкладамі сталі штурхаць на вуліцу, а там ужо іншыя зганялі ўсіх у гурт на сярэдзіне вуліцы. Я адчуў, што будзе бяда, і скарыстаўшы цёмнаць, шыгнуў убок і ўцёк. Астатніх пажалі да солтысавай хаты. Пастроілі ўсіх у адну шарэнгу, і той жаўнер, у якога адабралі вінтоўку, стаў хадзіць і шукаць, хто гэта зрабіў. Пазналі хлопца, збілі да паўсмерці. Астатніх сталі данытваць, хто крычаў, каб жаўнера білі. І збілі ўсіх. У канцы яны забралі солтыса і яшчэ пяць ці шэсць чалавек

...Чарговая кніжка з «Бібліятэчкі газеты «Голас Радзімы» пабачыла свет. Ці ўдалася яна, ці спадабалася, ці выклікала ў нашага чытача задаволенасць, а, можа, і нягледу! Вось чаму заўжды супрацоўнікі рэдакцыі з хваляваннем і нецярпліваасцю чакаюць на сваё выданне водгукі. Яны, нібыта той барометр, што прадказвае надвор'е, даюць адказы на нашы пытанні, дазваляюць адчуць атмасферу чытацкай аўдыторыі. Сёлета, мабыць, найбольшую колькасць водгукі атрымала рэдакцыя на кніжку Яўгена Турайкевіча «Вераснёўскі світанак». [Пакуль што, бо «Чары даўніны» і «Святло для людзей» яшчэ не дайшлі да чытача]. І тут ёсць свая заканамернасць. Кніжка напісана да ўбілею—50-годдзя ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР. Тама, змест выдання вельмі блізкі нашым суайчыннікам. Тысячы жыхароў Заходняй Беларусі пакінулі Радзіму. Адно ратаваліся ад праследванняў рэжыму панскай Польшчы, другія шукалі заможнае жыццё за мяжой, паехалі зарабіць грошай. Але многія так і не вярнуліся. Ім яшчэ помніцца тая вёска з саламянай страхой, ім яшчэ сніцца па начах тая палоска зямлі, на якой гаравалі і жылі без надзеі. Прачытаўшы «Вераснёўскі світанак», нашы суайчыннікі даслалі лісты ў рэдакцыю. Яны нібы дапоўнілі змест згаданай кніжкі. Напісалі, што самі зведалі знявагу, прайшлі польскія турмы, парабкавалі на чужой зямлі—не мелі сваёй. «І толькі не змаглі стаць удзельнікамі будаўніцтва новага жыцця на Радзіме—так распарадзіўся лёс, — піша ў

і пагналі з сабой ў Вілянава. Астатнія салдаты першым пайсці, пачалі грабчы насельніцтва. У нашу хату, дзе тады была адна маці, увайшло двое, сказалі, што нехта страляў з рускай вінтоўкі, і яны яе шукаюць. Маці загадалі ўзяць лампу і паказаць камору. Адзін, для адводу вачэй, быў побач з маці, пры святле, другі ў цёмнаце ў другім куце знайшоў мой новы кажух і боты брата і пабег на вуліцу, крыкнуўшы, што вінтоўкі там няма.

Мы выявілі прапажу толькі на другі дзень. Тады ж сваякі тых, каго пагналі ў Вілянава, пайшлі даведацца пра іх лёс. На шчасце, яны змаглі ўгаварыць афіцэра адпусціць палонных.

Такое было наша жыццё ў Польшчы. Мясцовая польская шляхта называла беларускага мужыка «хамам», а беларускую мову — «хамскай». Нас лічылі людзьмі другога сорту. Гэта ды яшчэ беспрацоўе і крайняя галечка прымусілі мяне ў 1927 годзе пакінуць Радзіму. Жыву ў Канадзе ўжо 62 гады, маю ўнукаў і праўнукаў. Але Радзіму ніколі не забыў. У 1971 годзе я наведваў свае родныя Рыздзялі, гэтую паездку ніколі не забуду. Вельмі парадаваўся, што мой народ стаў поўным гаспадаром на сваёй зямлі, дзякуючы ўз'яднанню заходняй і ўсходняй частак Беларусі. Пра гэтыя памятнаыя для мяне падзеі напаміла ваша брашура «Вераснёўскі світанак». Вялікае вам дзякуй.

Рыгор АПЛЕВІЧ. Канада.

САМ УСЁ ПЕРАЖЫЎ

Добры дзень, дарагія сябры!

Нядаўна я прачытаў кніжку Яўгена Турайкевіча «Вераснёўскі світанак», выдадзеную ў «Бібліятэчцы «Голасу Радзімы». Поўнасьцю згодны з аўтарам. Я сам перажыў усё, апісанае там. Раней я жыў у вёсцы Мікулчы, якся да 1939 года знаходзілася пад Польшчай.

Наша сям'я налічвала тады дзесяць душ. Мелі чатыры гектары зямлі, якой не хапала, каб пракарміцца, апраўца. І таму прыходзілася пасяці каровы ў памешчыкаў. Многія сяляне з нашай і навакольных вёсак выехалі

амаль забыта. Вядома, нельга было мірыцца з такім становішчам. І, нягледзячы на праследванні паліцыі і ўлад, нашы сяляне вялі барацьбу за сваё вызваленне. Уступалі, як гэта зрабіў мой бацька, у КПЗБ, стваралі ячэйкі.

Каб весці барацьбу з камуністамі, змагарамі за вызваленне ад панскага прыгнёту, улады прыслалі на жыхарства ў вёскі Жука, Паграбы, Рагачы, Чаромха і іншыя асіднікы з Польшчы. Але некаторыя з іх аказаліся добрымі людзьмі, таксама жылі бедна. З вялікай радасцю сустрэлі мы верасень 1939 года.

нашай мясцовасці лютавалі банды.

Зараз мне 62 гады. Жыву ў Польшчы. Наведваю родную Беларусь, сваюкую у Брэсце, Кобрыне, іншых мясцінах. Вось і сёлета ў маі прыязджаў у Мінск да знаёмай Святланы Ермаковай. Прынялі мяне тут добра. Спадабаўся сам горад — прыгожы, светлы, дзе чыста і парадак. Перад ад'ездам дамоў мне ўдалося сустрэцца з насільшчыкам-палякам. Я пацікавіўся ў яго, ці жадае ён выехаць у Польшчу. Мой суб'юднік адказаў, што не жадае, бо жыве ў Беларусі добра, сярод спагадлівых і прыязных людзей.

Чаму я гэта падкрэсліваю? А вось чаму.

Цяпер у Польшчы знаходзяцца людзі, якія абінававаюць Савецкую ўладу, саміх беларусаў за ўсіх грахах. Гэта і павышэнне падаўкаў, і зніжэнне жыццёвага ўзроўня ў Польшчы. Нібыта Савецкая ўлада мучыла і катавала палякаў у Катыні, Казельску, Калетах, Сувалях і... Курапатах. Што і цяпер здаекуецца з тых палякаў, якія воляй лёсу засталіся і жывуць у СССР.

Але яны забываюць і не жадаюць успамінаць здзекі над Сяргеем Прытыцкім, беларусамі-камуністамі ў Брэсце, Каргуз-Барозе і іншых мясцінах. Тут загінула не нямала і саміх палякаў. Не жадаюць успамінаць, як уладзды буржуазнай Польшчы да трыццаці дзесяціга года трымалі ў галечы наш народ, не лічылі беларусаў за людзей. Раў бы такім «барачнікам» за справядлівасць зварнуцца да гісторыі.

Крыкуны і розныя дэмагогі заўжды былі і будуць. Справа ў іншым. Не яны, як кажуць, робяць пагоду, Савецкі і польскі народы здольныя самі разабрацца, што і як было, будучы і надалей умацоўваць дружбу паміж сабой.

У заключэнне хачу падзякаваць вам за «Голас Радзімы». У газеце нямала цікавых матэрыялаў на розныя тэмы. Вельмі былі атрымліваць «Голас Радзімы» і надалей.

З павагай Міхаіл ТАКАЮК. Польшча.

рэдакцыю суайчыннік з Канады Міцкевіч. — Нават не верылі, што так можна жыць, як жывуць сёння ў тых самых вёсках Заходняй Беларусі.

Міцкевічу яшчэ пашанцавала. Хоць і стары ўжо, але змог прыехаць да сваякоў на Брэстчыну, сам пераканаўся, што дала людзям Савецкая ўлада. А вось нехта Гірыс даслаў ліст, таксама з Канады, і не хоча верыць аўтару «Вераснёўскага світанка». Сцвярджае, што ў вёскі Навагрудчыны не можа хадзіць аўтобус і не гараць там электрычныя лампачкі — «да гэтага яшчэ мая старонка не дайшла».

Дайшла, паважаны Гірыс. І ў лапцях не ходзім, і булён непадсвараны есці не будзем. Вядома, маглі б жыць і яшчэ лепей. Не абышлася і без памылак у развіцці нашай гаспадаркі. Ведаем таксама, хто вінаваты ў гэтым. Але перабудова, курс на якую ўзяты нашай краінай, дапаможа пазбавіцца хібаў. У гэта цвёрда верыць савецкі народ.

Не адзін Гірыс прытрымліваецца негатывных поглядаў на жыццё ў СССР. Узяць таго ж, як ён падпісаўся, В. Старога. І ён гатовы спрацацца з аўтарам калі не ва ўсім, то з многім. Пераконаваць нашага земляка, палічылі мы, не мае сэнсу. Яго пісьмо выршылі даць амаль поўнасьцю. Няхай ужо іншыя нашы суайчыннікі выкажуць свае думкі наконт «праўды ці няпраўды», фактаў, прыведзеных у кніжцы «Вераснёўскі світанак». Так што будзем чакаць яшчэ водгукі.

Да вызвалення Заходняй Беларусі Чырвонай Арміяй мясцовае насельніцтва не магло скончыць больш пяці класаў, яму не дазвалялася займаць пасады ва ўстановах, працаваць на дзяржаўных работах. Калі мы вучыліся ў школах, то нас прымусілі размаўляць на польскай мове, беларуская мова была

Калі ў нашы мясціны прыйшла Чырвоная Армія, мужчыны Мікуліч пабудавалі ў гонар яе браму, пелі песні, усім было весела, сустракалі нашых вызваліцеляў усім, што было, неслі апошні кавалак хлеба. Сяляне атрымалі ад Савецкай улады зямлю. Шкада толькі, што шчасце было непрацяглым: пачалася Вялікая Айчынная вайна. А пасля разгрому фашыстаў у

ПРАЎДА ЦІ НЯПРАЎДА?

Мушу прызнацца, што, апрача нясмаку, «Вераснёўскі світанак» не зрабіў на мяне ніякага ўражання. Усё тая ж казённая сталінска-брэжнёўская барабаншчына, так што няма сэнсу ўваходзіць у дэталі. Але, што да прадмовы да гэтага твору, якая выйшла ўжо асабіста ад вас, дык не магу ўстрымацца, каб хоць крыху не адказаць на яе. Трэба прызнацца, што і я асабіста спатыкаў Чырвоную Армію з нейкай радодля яе трыумфальных брамаў ды не падносіў хлеба з соллю. На гэта, што праўда, не хапала часу, бо жыў амаль на самай граніцы і гоман на вуліцы падняў мяне з пасцелі. Але вельмі хутка мая, ды ці толькі мая, радасць замянілася ў сум і нават жах, калі мы пабачылі салічныя павінны ведаць. Дык вось Заходняя Беларусь яшчэ і сёння памятае не толькі «вераснёўскі світанак», але таксама і «лютаўскі» і ў завею да чыгуначных станцый пацягнуліся лымі дзецьмі, жанчынамі, старымі і назват шчасліваю і светлую будучыню ў Котласе... Далей, вы пішаце аб польскім акупацыйным рэжыме «на крэсах». Трэба згадзіцца, што частка з гэтага ёсць праўда. Але які рэжым будаваўся «беларускі дом», аб чым так бессаромна трубіла ваша прапаганда? А што кажаць аб гаспадарцы і эканоміцы на «нацыя-

нальнай аснове»? Гэтую гаспадарку і эканоміку вашыя «вялікія і мудрыя айцы і правядыры» давалі да таго, што тэхніку трэба здабываць на Заходзе, селя на Украіне і цаліне, а жаць у Канадзе і ЗША. Нават мову за некалькі дзесяткаў год патрапілі загібіць так, што цяпер ужо на беларускай зямельцы і ў беларускіх установах вельмі часта чуюцца заўвагі: «Гаворыце ж вы по-чэловечески». Есць праўда, што ў Заходняй Беларусі былі да немагчымаści вузкія ніўкі, але там ніхто не выдзяляў з ласкі яшчэ нейкіх «сотак», за якія вызначаліся абавязковыя пастаўкі мяса, малака і яек. А чым гразіла невыкананне гэтых паставак, вы самі добра ведаеце. Есць, праўда, што ў Заходняй Беларусі было беспрацоўе і людзі шукалі выхад з яго ў эміграцыі. Але зноў жа, на эміграцыю ніхто не выпраўляў сілком, у замкнутых вагонах і пад аховай узброенай варты. Але з эміграцыі яшчэ была надзея вярнуцца і ўсталываць такое-сякое жыццё на заробленыя крывавымі мазалямі грошы. А ці шмат вярнулася да родных парогі з розных Котласаў ці іншых Казахстанеў?

Далей вы пішаце аб тым, што нібы суайчыннікі, якія сёння наведваюць Радзіму, кажучы, што яны ніколі не пакінулі б яе, каб там было сённяшняе жыццё. А вось цікава ведаць, колькі б іх засталася там, каб праз увесь гэты час граніца не была «на замку», а месцамі яшчэ і за калючым дротам?

ЗША. В. СТАРЫ.

ШКОЛА ДЕМОКРАТИИ

ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТ ГРУЗИНСКОЙ ССР ПРИНЯЛ РЕШЕНИЕ. ЧТО ДАЛЬШЕ?

Решение последней сессии парламента республики о сохранении за собой права свободного выхода из состава СССР скорее всего утверждает теоретическую возможность такого шага, чем его практическую реализацию. Председатель совета трудового коллектива машиностроительного завода в Батуми почетный гражданин города Владимир Долидзе убежден, что этого никогда не случится.

Он мотивирует это тем, что Грузия не производит всего того, что крайне нужно ее народу. В результате сложившегося разделения труда она, по его словам, получает разнообразное промышленное оборудование, многие комплектующие изделия и значительное количество потребительских товаров различного назначения из остальных частей страны. В Долидзе также полагает, что полная экономическая и политическая независимость нереальна.

Если бы это произошло, республике, по его мнению, пришлось бы полностью взять на себя функции обес-

печения собственной безопасности. Но чтобы содержать армию, нужно не только одеть и накормить солдат. Необходимы оружие и различная боевая техника. А откуда взять средства на все это, спрашивает В. Долидзе, если Грузия не в состоянии обеспечить свое население мясом и другими продовольственными и промышленными товарами?

Ему не откажешь в здравом подходе и государственном мышлении. Этот рабочий, как и многие его товарищи по заводу, отвергает принцип «свобода ради свободы». Перестройке, убежденно считает он, надо помогать делом, а не досужими призывами.

Между тем мнение его и сотен тысяч подобных ему по вопросу об отделении Грузии не совпадает с намерениями в различных неформальных организациях. Заместитель председателя батумского Народного фронта Грузии Георгий Масалкин, например, придерживается иной позиции. С одной стороны, утверждает он, сегодня вряд ли кто захочет отрывать-

ся от России, из которой поступают многие жизненно важные и дешевые сырьевые товары. Его Народный фронт выступает за сохранение экономических связей на взаимовыгодной основе.

— У нас, — говорит он, — есть какое-то количество молибдена и марганца. Республика производит сотни тысяч тонн чая. Сократив его производство и подняв качество, а следовательно и цену, развивая курортную индустрию, можно, по мнению Г. Масалкина, заложить основы для будущей экономической самостоятельности.

Скорейшее утверждение экономической независимости Г. Масалкин наивно связывает с преимущественно внешними, западными кредитами.

Он и его единомышленники выступают за западный парламентаризм, за многопартийность и за свободу частной инициативы. Когда я задаю ему вопрос о том, поддержит ли подобную программу его фронта, в том числе отказ от социалистического пути развития, все население республики, он,

подумав, отвечает отрицательно. На другой вопрос, насколько остро будет стоять проблема отделения Грузии, если серьезно изменится в лучшую сторону экономическая ситуация в республике, он признает, что в такой ситуации за Народным фронтом Грузии вообще пойдет немного людей.

В Аджарии единомышленников у Г. Масалкина немного, наверное, несколько сотен человек. Рабочих же батумских заводов больше волнует другое: почему до сих пор слова руководителей партии и правительства республики расходятся с делами и в экономической области не происходит существенных перемен. Они справедливо адресуют свои претензии местным партийным и советским органам власти, однако сами еще даже не пытаются энергично влиять на все процессы, происходящие в республике, тем более брать в свои руки решение накопившихся острых проблем.

Нателла Думбадзе, занимающая в обкоме партии пост секретаря по идеологии, полагает, что все общественные

силы автономной республики должны конструктивно действовать в одном направлении. Необходимы не только сопоставление позиций и живой обмен мнениями, считает бывшая учительница, ставшая партийным работником, но и совместная выработка всеми общественными силами конкретных мер, которые позволили бы помочь перестройке на грузинской земле.

Поэтому-то вопрос о возможности свободного выхода Грузии из состава СССР носит чисто теоретический характер. Он будет, конечно, решаться не Г. Масалкиным и его единомышленниками, а В. Долидзе и сотнями тысяч его товарищей. Они же сегодня ратуют не за отделение, а за повышение ответственности на всех уровнях и дисциплину, за сложение сил всех республик, чтобы придать перестройке действительное ускорение и таким образом добиться реализации своих чаяний на лучшие условия жизни.

Эдуард РЯБЦЕВ,
политический обозреватель.

РУССКИЕ НЕМЦЫ В ЛЕНИНГРАДЕ

ВОЗРОЖДЕНИЕ

Дворец культуры имени С.М. Дворца в Ленинграде — огромное здание, вытянувшееся вдоль Большого проспекта на Васильевском острове. Теперь здесь размещается Центр дружбы народов СССР, объединяющий около двадцати культурных обществ: еврейское, татарское, украинское, грузинское. Совсем недавно к ним прибавилось еще и немецкое.

По данным городских властей на сегодня в Ленинграде постоянно проживают около четырех тысяч лиц немецкой национальности. На учредительную конференцию собралось несколько сот человек самых разных профессий: рабочий-шлифовщик Генрих Бернер, офицер в отставке Абрам Кран, врач Александра Келлер, археолог Игорь Шауб, юрист Александр Кюн... Присутствовали представители генеральных консульств ФРГ и ГДР в Ленинграде. В зале попеременно звучала то немецкая, то русская речь — далеко не все выступавшие знали родной язык, — и по тому естественно, что одну из главных задач в своей будущей деятельности активисты нового общества видят в реализации специальной программы по обучению немецкому языку всех желающих. Как взрослых, так и детей. И здесь же возник вопрос о школе с преподаванием хотя бы отдельных предметов на этом языке. Когда-то в Петербурге существовало такое учебное заведение: Петер-шULE, основанное в начале 18 века, еще при жизни Петра I. Сейчас в этом здании — тоже школа, но в качестве иностранного языка преподается английский. Достигнута договоренность о том, что в новом учебном году здесь начнут работать начальные «немецкие» классы.

Множество предложений высказали выступившие на учредительной конференции... Например, создать библиотеку художественной литературы на немецком языке (сегодня во Дворце культуры им. Кирова солидная библиотека — около 160 тысяч томов, 700-800 из них принадлежит перу немецких авторов, но все это в переделе). Организовать цикл экскурсий по памятным местам Ленинграда, связанным с жизнью и деятельностью работавших в столице Российской империи архитекторов, скульпторов, ученых — немцев

по происхождению. Вести постоянный поиск материалов не только о прошлом немецкой колонии в Петербурге, но и о жизни нынешнего поколения, судьба многих представителей которого сложилась трагично в годы сталинских репрессий (это будут письма, фотографии, воспоминания — словом, живые, человеческие документы). Принять участие в ведущейся сегодня реставрации памятников лютеранского кладбища.

Велся разговор и о дальнейшей судьбе одного из прекрасных архитектурных памятников, украшающего Невский проспект, — лютеранской церкви Святого Петра. Здание, сооруженное в первой половине 18 века по проекту российского архитектора немецкого происхождения Александра Брюллова, обветшало, используется не по назначению, а верующие вынуждены ездить в церковь, расположенную в одном из пригородов Ленинграда. Кому как не члену Немецкого культурного общества продумать, как должным образом организовать реставрацию кирхи Святого Петра, и пути ее возможного возврата верующим.

Председателем правления немецкого общества избран один из самых активных членов инициативной группы Андрей Келлер. Молодой историк, выпускник Ленинградского педагогического института им. Герцена, он много лет занимается сбором материалов по истории своего народа в России. Тема его дипломной работы так и называлась: «Немцы в России в 16—20 веках». Еще Петр I, а затем и Екатерина II приглашали на службу специалистов и ремесленников из разных стран, в том числе и из немецких земель. В Петербурге немцы в основном занимались ювелирным, часовым, слесарным, токарным делом, держали булочные, кондитерские. До нашего времени сохранились прекрасные дворцы и здания, построенные по проектам Юрия Фельтена, Андрея Штакеншнейдера, Константина Тона...

— Наша цель, — сказал Андрей Келлер, — объединить духовно близких людей для совершенствования в родном языке, для знакомства с традициями народа, из которого они вышли, способствовать культурному обмену с соотечественниками.

Елена ДОРОШИНСКАЯ.

ТРИЦАТОГО ноября исполнилось 50 лет со дня начала советско-финляндской войны 1939—1940 годов. Много ли советские люди знают об этой трагической странице? Думаю, что мало. И вот почему? Ведь кроме мемуарных книг «Бои в Финляндии» и «Бои на Карельском перешейке» у нас больше ничего не написано об этом. Справочные материалы составлены в духе сталинского режима и времен застоя и

финские войска», а также «освободить финский народ от гнета помещиков и капиталистов». «Нет доказательств того, что о такой помощи финны просили советское руководство», — отметила в своем докладе доктор исторических наук Н. Смирнова.

Наши ученые сходятся на том, что эта война была не нужна советскому народу. Слишком дорогой ценой было заплачено за то, чтобы отодвинуть границу от Ленинграда на 120

СТИРАЮТСЯ «БЕЛЫЕ ПЯТНА»

В СПОРАХ РОЖДАЕТСЯ ИСТИНА

требуют серьезных исправлений. Для советской историографии тема этой войны была практически закрытой. В тех научных работах, где нельзя было обойти молчанием «зимнюю войну», сохранялась старая трактовка событий на основе выступлений советских государственных деятелей 1939—1940 годов. Сейчас в условиях гласности и плюрализма мнений появились журнальные статьи, рассматривающие события тех лет с новых позиций, но их очень мало.

Поэтому-то столь важное значение имел симпозиум советских и финских историков, состоявшийся в Москве. Анализируя причины 105-дневной войны, советские ученые сошлись на том, что инцидент в Майниле был лишь ее поводом. «Он был нужен, его нашли», — сказал профессор Г. Куманев. Но он же не согласился с теми учеными, которые пытаются всю вину за развязывание войны взвалить на Советский Союз. В качестве доказательства он напоминает о том, что по инициативе финнов были прерваны переговоры в октябре—ноябре 1939 года. И. Сталин, в свою очередь, пришел к мысли решить спор о территориальных уступках военным путем во второй половине октября того же года. А в первой половине ноября нарком обороны К. Ворошилов отдал приказ Ленинградскому военному округу готовиться к началу войны с Финляндией, с тем, чтобы всю подготовку завершить к 20 ноября 1939 года.

Доводы убедительные, тем более что они основаны на подлинных архивных документах.

Кстати, на симпозиуме назывались и другие интересные документы. Например, приказ войскам Ленинградского военного округа за подписью командующего округом К. Мерецкова: «перейти границу и разгромить

километров и чтобы Балтийский флот получил военно-морскую базу на Ханко, не говоря уже о том, что из-за войны с соседней страной сильно пошатнулся международный авторитет СССР. Вот те позиции, по которым в основном сходятся мнения советских историков. Но у них есть и расхождение.

Во-первых, не все считают, что Финляндия в 30-е годы проводила прогерманскую политику, а ее правящие круги вынашивали агрессивные замыслы в отношении СССР. Во-вторых, разные мнения существуют о целесообразности отодвигать границу западнее Ленинграда. И, наконец, ряд наших ученых настаивает на том, чтобы признать, что советские предложения об обмене территориями затрагивали национальные интересы Финляндии.

По мнению молодого историка из Новгорода Г. Коваленко, аргументы И. Сталина в пользу обеспечения безопасности Ленинграда за счет финляндской территории выглядят неубедительно. На его взгляд, в тех условиях безопасность Ленинграда зависела не от финской границы, а от того, в чьих руках были Прибалтика и южный берег Финского залива.

Пока в советской историографии много «белых пятен». В частности, практически не исследован вопрос о финской народной армии, созданной на советской территории в основном из людей финской национальности, проживавших в СССР карелов и ингерманландцев. Все, что об этом говорилось на симпозиуме, в основном строилось на мемуарах. Однако было сообщено, что материалы Центрального архива Советской Армии рассекречены.

Итак, историки пока спорят. А в спорах рождается истина.

Валерий МИТЕНЕВ.

[Працяг. Пачатак у № 50]

Прынамсі, пра гэта можна меркаваць і па першаму беларускаму вершу, напісанаму падлеткам з нагоды ўсялення ў новы палац. Са зместу вынікае, што ўнук усёй дзіцячай душой быў прывязаны да дзеда:

**Я сам першы ўнук ваш малы
Буду ў сваім слоце сталы,
Повек Ваши не забуду
Ласкі, пакуль жыць буду.**

І тут няма нічога дзіўнага. Ад такіх людзей, як дзед, дзеці не адстаюць ні на крок, літаральна заглядаюць ім у рот,

першую чаргу цікавілі даламожныя галіны сельскай гаспадаркі — садоўніцтва, агародніцтва, сажалкавая рыбагадоўля, пчалярства.

Па тагачаснай традыцыі, як нашчадак ва ўсіх адносінах магутнага і ўплывовага роду, маляды арыстакрат займае высокую дзяржаўную і грамадскія пасады: дэпутат сойму (1754 год), дыпламат у Вене і Парыжы, маршалак Галоўнага трыбунала (1765 год), падканцлер (1773), міністр замежных спраў (1791 год), канцлер Вялікага княства Літоўскага (1793 год). Аднак зверху да грамад-

цяўляецца на Беларусі па-рознаму. П. Бжастоўскі, напрыклад, на сваіх вялікіх зямельных абшарах з цэнтрам у вёсцы Мерач стварае сялянскую рэспубліку, у якой кожны чалавек незалежна ад паходжання лічыўся раўнапраўным грамадзянінам, валодаў персанальнай свабодой, надзяляўся бясплатна зямлёй і мог быць абраны на любую, нават прэзідэнцкую пасаду. Я. Храптовіч пайшоў некалькі іншым шляхам. У 1790 годзе ён прыступіў да рэалізацыі сваіх поглядаў у маёнтках Шчорсы, Вішнева і Нягневічы са скасавання паншчыны і на-

пацягнуліся за вопытам многія, аднадушна адзначалі станоўчыя вынікі рэформы. Адносна свабода прынесла здзіўляючы плён. Перш за ўсё стабільна ўзрасла ўраджайнасць, дасягнуўшы па кругу «сам 8-10», а на лепшых землях нават — «сам 18—26». І гэта ў той час, калі сярэдня ўраджайнасць у краі рэдка перавышала «сам 5».

Тагачасныя назіральнікі і дэрэвалюцыйныя гісторыкі сцвярджалі, што Храптовіч у сваёй рэфарматарскай дзейнасці кіраваўся выключна філантрапічнымі матывамі і «быў шчодрый не з ултарызму, а з пераканан-

3 НОВЫХ ВЕРШАЎ

Пятрусь МАКАЛЬ

ПОСАХ

Век чалавечы кароткі —
Няўмольныя лёсу ножны.
Бога няма: а ўсё-такі
Верыць у нешта кожны.
Хмараў варожасці навесь
У нас пераймае дыханне.
Верыць адзін у нянавісць,
Верыць другі ў каханне.
Адзін — у кулак грывотны,
Што бліжніх трымае ў палоне.
Другі — у дотык пяшчотны
Ратоўнай сяброўскай далоні.
Як страшна, калі ў імгненне
Ад выбуху ўзвысь узлятае
Ідал твайго пакланення,
Твая мана святая...
Чым свае душы абуюць
У будзень нясцёрпна золкі
Шаленцы, што склеіць
спрабуюць
Патрушчанаў веры асколкі!
Босым падзшвам сніцца
Нязнанага колкая неруш,
Дзе далагляд праясніцца...
Жывеш ты, пакуль ты верыш!
Каб веру людскую змераць,
Яшчэ не знойдзена мерка.
Нават знявераны верыць,
Што пройдзе яго паняверка.
Цікуе нявер'я пірацтва
І на зямлі і ў нябёсах...
На што без цябе апірацца,
Вера — сляпога посах!

Мікола КУСЯНКО

БАЛАДА ПРА МУХАМОР

Я мовіў: «Не грыб, а злавеснае штось».
Ляснік жа насупіўся: «Годзе.
Не гань мухамора: ім лечыцца лось —
Падгледзі і сам пры нагодзе».
О міф, ці праўдзівы той сказ леснікоў,
Суцеш мяне сёння хоць трохі! Бо недзе ж блукае сярод лазнякоў палыні.
Над Прыпяццю лось беланогі.
Яшчэ, нібы дрэвы пахілы два,
Узносіць ён рогі магутна,
Бо ёсць і яда ў яго тут, і вада —
Чаму ж гэтак робіцца нудна!
Зялёнае, пахкае вецеце з галін
Зяісае над пясца свежа.
Ды горкаю ўжо, як чарнобыль-палыні,
Здаецца лісцяная ежа.
Суквецця ружовага збоку шчынка —
Прагорклы і цвет іван-чаю... Здалёку, з-за колкіх драгоў, на мяне
Ён мутнымі гліняе вачамі.
Як гэты нясцёрпны стрываю дакор!
Якія пашлю яму лекі!..
І змушаны сам ён пасунуцца ў бор
На пошукі ўласнай аптэкі.
Там тысячы год мухамор яму люб.
І, смертную ўчуўшы пагрозу,
Ён зноў яго знойдзе і возьме на зуб
Сваю ўратавальную дозу.
Ды скрозь, дзе па лозах яго астравы,
Ён штосьці нядобрае чуе.
Ніхто, як бывала, не косіць травы,
Ніхто ў буданах не начуе.
Кране мухамор ён сухую губой —
Ратунак праменьці атруту!
Якою ж раптоўнай праявай сляпой
Асуджаны лось на пакуту!
Хітнеца, нібыта ад стрэлу ва ўпор,
Адною здагадкай забіты.
Што ўжо не ўратае яго мухамор,
Што ён ужо грыб ядавіты.

СТАРОНКІ МІНУЛАГА

ЯЎХІМ ЛІТАВОР З РОДУ ХРАПТОВІЧАЎ

ловяць кожнае слова. А стары Несялоўскі сапраўды быў фігурай надзвычай цікавай і каларытнай: маршалак Навагрудскага ваяводства, выдатны знаўца гісторыі краю, мясцовых паданняў, народных традыцый і звычаяў. І да ўсяго веселун, заўзятый паляўнічы, захапляючы апавадальнік і да ўсяго даволі пладавіты пісьменнік. Яго кнігі друкаваліся ў Пінску і Варшаве. Чалавек са шматгранным складам характару, шырокім кругагледзі і колам інтарэсаў, безумоўна, не мог не аказаць уплыву на фарміраванне разумова-псіхічнага аблічча юнака. Магчыма, не хто іншы, як дзед, прывіў яму любоў да роднага краю і пэвагу да кнігі, вернікам якіх ён заставаўся ўсё жыццё. Ніколі не здрадзіў ён і чароўнаму свету пэзіі, якая шліфуе думку, узбагачае паучцё, пашырае маштаб успрымання навакольнага свету. Нават у сталым веку, калі смутак агортаў душу, а роздум аб пражытых гадах выклікаў адчуванне незадаваленасці зробленым, ён прыпадаў да яе гаючай плыні. Сваё разуменне прыроды, прыгажосці, каханна, маральна-этычных пытанняў будучы граф з аднолькавай лёгкасцю выказваў у вершах на беларускай, польскай і лацінскай мовах: «Усім многі век у новай хаце», «Гімн прыгажосці», «Дуб і трысцінка», «Пра каханне», «Адкаж Храптовіча Карпінскаму», «Лякарціны Рафаэля», «Храналогія роду Храптовічаў» і інш. Паважаны пэзію за высокі від мастацтва, ён разам з тым успрымаў яе як дзейсны сродак распаўсюджвання навуковых ведаў пра чалавека, як неадрыўную частку прыроды і ўсталявання ў грамадстве рацыянальных прынцыпаў маралі. Свае тэарэтычныя погляды на гэты жанр прыгожага мастацтва Я. Храптовіч выказаў у грунтоўным артыкуле «Пэзія», змешчаным у энцыклапедычнай па характары выкладання і размяшчэння матэрыялу кнізе І. Красіцкага «Збор найпатрэбнейшых ведаў». Выказаныя ў ім думкі адлюстроўвалі ідэі Асветніцтва і фізіякратызму, якія падзяляў аўтар, вызначаліся самабытнасцю мыслення і шмат у чым не супадалі «з агульнапрынятымі сцвярджэннямі».

скай сферы дзейнасці Я. Храптовіча, бо яна непарыўна звязана з пашырэннем і рэалізацыяй на практыцы ідэй Асветніцтва і фізіякратызму, якія ў сярэдзіне XVIII стагоддзя мелі на Беларусі сваіх прыхільнікаў, а ў асобе Яўхіма Літавога — прызнанага ў Еўропе тэарэтыка. Панацэяй ад усіх сацыяльных балячак асветнікі лічылі, як мы ведаем, асвету. Фізіякраты, палітычныя французскія эканамістаў Ф. Канэ і А. Цюрго, аддавалі прырытэт прыродзе. Паводле гэтай філасофскай плыні, менавіта яна з'яўляецца адзінай і галоўнай крыніцай усяго багацця. На іх думку, грамадства ўзбагачаецца выключна за кошт зямлі, а прыбавачная вартасць, «чысты прыбытак», ствараецца толькі ў прыродзе, у прыватнасці, у сельскай гаспадарцы. Таму фізіякраты да прадукцыйнага класа адносілі тых, хто працуе на зямлі. Прамысловасць, згодна іх ацэнню, — бясплодная клас, бо не стварае, а толькі відзімае прыродныя каштоўнасці. Як Асветніцтва, гэтак і фізіякратызм паводле сваёй сацыяльна-палітычнай сутнасці былі ідэалогіяй буржуазіі ў перыяд зраджэння элементаў капіталістычнага грамадскага ладу. Разам з тым яны ўтрымлівалі шэраг пазітыўных момантаў. Асветніцтва прапагандавала веды, навуковыя адкрыцці прыродазнаўства, выступала супраць рэлігійнага абскурантызму, скаластыкі, засілля школы царквою, феадальнага ладу. Навуковая каштоўнасць ідэй фізіякраты ў тым, што яны першымі зрабілі спробу ўявіць усё капіталістычнае ўзнаўленне цалкам. Яны перанеслі даследаванне эканамічных з'яў са сферы абарачэння ў сферу вытворчасці і, як адзначаў К. Маркс, паклалі пачатак палітычнай эканоміі як навуцы.

На беларускай глебе філасофія Асветніцтва і фізіякратызму не набыла таго матэрыялістычнага напаўнення, як у Францыі. У Вялікім княстве Літоўскім былі яшчэ слаба развіты буржуазныя грамадскія адносіны. З гэтае прычыны тут прыхільнікамі абодвух філасофскіх напрамкаў выступалі не буржуазныя дзеячы, а прадстаўнікі прагрэсіўна настроенай шляхты, у тым ліку некаторыя магнаты і нават асобы духоўнага звання. Несумненным ідэйным аўтарытэтам усіх іх быў Я. Храптовіч.

Фізіякраты Вялікага княства Літоўскага лічылі, што сельская гаспадарка даўно чакае карэнай рэарганізацыі. Узняць ураджайнасць і наогул павялічыць прадукцыйнасць усіх галін гаспадаркі можна толькі тады, калі селянін эканамічна і маральна будзе зацікаўлены ў выніках сваёй працы. Зыходзячы з пастулата прыроднай роўнасці людзей, яны выступалі за асабістую вольнасць і адукацыю земляробаў. Рэалізацыя гэтых ідэй ажыц-

дзялення зямлі былых прыгонных. Кожны селянін атрымаў не меней 1/3 валокі ворыўнай зямлі і ад 2 да 8 моргаў сенажаці. За карыстанне зямлёй спаганялася трэцяя частка ўраджаю або яе кошт грашыма ў навагрудскіх цэнах. Будуючы матэрыял і дрывы сяляне пілавалі ў панскім лесе, за што грамада нарыхтоўвала і вывозіла на бровар і гуральню 693 сажані дроў.

Не абызены ўвагай былі і так званыя цяпер сацыяльныя праблемы. Сялянская грамада і яе органы самакіравання атрымалі большыя правы. Была створана кэса сялянскай узаемадапамогі і страхавы магазін, адчынены бальніца і школа з ланкастэрскай сістэмай навучання. Сялянскія дзеці, акрамя пачатковых ведаў, набывалі аграрнамічныя і рамесніцкія на-

Але праведзеная рэформа нягледзячы на сваю прагрэсіўнасць мела палавінчаты характар. Зямля, сенажаць і іншы сельскагаспадарчыя ўгоддзі засталіся ў руках Храптовіча. Сяляне, па сутнасці, сталі арандатарамі, эканамічна залежнымі ад землеўладальніка. Частку сялян, якая была аднесена да нядбайных гаспадароў, перавялі ў разрад агароднікаў з зямельным надзелам 2-3 моргі. Наймацка на работу за межамі маёнтка забаранялася. Ніхто з сялян, ні багаты, ні бедны, не мог, як пісаў Адам, сын Яўхіма Літавога, «без дазволу пакінуць межы маёнтка або зусім высяліцца з яго». Асабіста вольнасць сялян была абстаўлена шэрагам абмежаванняў і ўмоў. Праўда, з дазволу дваровай адміністрацыі, а яго, дзурна, не заўсёды можна было атрымаць, селянін мог змяніць месца жытвання, за што павінен быў заплаціць вызначаную суму грошай або пасадыцкі на свой надзел, каб ён не пуставаў, прышлага чалавека, бо, як яшчэ ў 1588 годзе пісаў А. Гастомскі, «праца селяніна — крыніца прыбыткаў шляхціца». У гэтым выказванні ключ да разумення разыходжання паміж тэарэтычнымі поглядамі і практычнымі ўчынкамі шчорсаўскага рэфарматара.

Тэарэтык Я. Храптовіч аказаўся не ў стане цалкам саўладаць з феадалам Я. Храптовічам. І гэта зразумела. Пераступіць сацыяльную мяжу, пазбаўіцца стэрэатыпаў традыцыйнай эканоміі і ў нейкай меры разарваць сувязі са сваім асяродкам чалавеку XVIII стагоддзя, а тым больш патомнаму магнату і псіхалагічна была нялёгка. Але і тое, што зрабіў Я. Храптовіч, заслугоўвае шчырай павагі.

Пазбаўленыя штодзённай, а галоўнае, дробязнай і абразлівай апекі, сяляне хоць у гаспадарчай дзейнасці адчулі значную палёгка. За спіной не стаяў паганяты. Ніхто не камандаваў, калі, як і што сеяць. Усе, хто наведваў Шчорсы, а туды

ня і імкнення сэрца». Але гэта, напэўна, не зусім так. Адмаўляць гуманізм Храптовіча цалкам нельга, але ён не забываў і сваіх асабістых інтарэсаў, яны заўсёды былі на першым месцы. Дарэчы, ён сам неаднаразова адзначаў, што ў аснове яго рэформы ляжаў цяжар розніцы: «здаровы розум і еўрапейскі вопыт». Што датычыцца стаўлення рэфарматара да простага люду, дык яно ў яго таксама было дваістым. Як асветнік і фізіякрат, ён ідэалізаваў яго ў агульнай масе як нейкае абстрактнае паняцце народа, калі ж справа тычылася канкрэтных прадстаўнікоў гэтага народа, дык перад ім у першую чаргу паўставаў работнік, стваральнік матэрыяльных каштоўнасцяў. Храптовіч не выступаў супраць асноў феадалізму, а імкнуўся прыстасаваць ідэі фізіякраты да мясцовых умоў і такім чынам устараніць некаторыя яго крайнасці. Адначасова хацелася ўтрымацца на сваіх палітычных і эканамічных пазіцыях.

Тым не менш рэформа, праведзеная ў маёнтках Храптовіча, мела шэраг пазітыўных момантаў. У пэўнай ступені былі змякчаны найбольш вострыя сацыяльныя супярэчнасці феадальнага ўціску сялян. Яны атрымалі адносна асабістую і гаспадарчую самастойнасць, у межах якой адчувалі сябе гаспадарамі і былі зацікаўлены ў выніках сваёй работы. Атрымалі магчымасць вучыць дзяцей, лячыцца ў кваліфікаваных медыкаў, свабодна распараджацца сваёй часткай прыбыткаў.

Я. Храптовіч адным з першых звярнуў увагу на неабходнасць павышэння культуры земляробства. У Шчорсах выкарыстоўваліся найбольш дасканалыя сельскагаспадарчыя прылады. Навагрудская саха з наўскос пастаўленым лемашом была, як пазней пісаў у часопісе «Журнал министерства государственныя имуществ» вучоны аграном Б. Міхельсон, «адной з лепшых айчынных ворных прылад». Да аналагічнага вываду прыйшла і адмысловая камісія, якая адзначыла, што шчорсаўская саха «была настолькі добрай, што замяняла англійскі плуг». Уся гаспадарка была пераведзена з трохполля на мнагаполле.

Дзейнасць асветнікаў і фізіякраты, у прыватнасці, рэформа Я. Храптовіча ў Шчорсах і П. Бжастоўскага ў Мерачы, падрыхтавалі пераход да больш паслядоўнай матэрыялістычнай і філасофскай думкі, бо «ўсюды, дзе асабісты адносіны былі выціснуты грашовымі адносінамі, натуральная павіннасць — выплата грошай, там месца феадальнага адносінаў займалі буржуазныя». Менавіта гэты працэс, дакладней, яго асобныя рысы прасочваюцца ў гаспадарчы шчорсаўскага фізіякрата.

[Заканчэнне будзе].

1990-ты: ПЛАНЫ САВЕЦКІХ ЛІТАРАТУРНЫХ ЧАСОПІСАУ

ШТО МЫ БУДЗЕМ ЧЫТАЦЬ

Змрочныя прагнозы аб пахудзенні рэдакцыйных партфеляў савецкіх літаратурных часопісаў у 1990 годзе не апраўдаліся. Больш таго, ёсць падставы думаць, што ў новым годзе яны набудуць тысячы новых падпісчыкаў. І гэта тычыцца не толькі цэнтральнай перыёдыкі, але і рэспубліканскай.

Пільная ўвага грамадскасці да літаратурных часопісаў зразумелая. Іх роля ў развіцці публічнасці і перабудовы агульнапрызнаная. Іх тыражы няўхільна растуць. У кісяках яны знікаюць, ледзь паспеўшы з'явіцца.

Літаратурныя часопісы сёння друкуюць не толькі літаратурныя матэрыялы. Не толькі забытыя творы і творы рэпрэсаваных у мінулым пісьменнікаў і прадстаўнікоў цяперашняга рускага зарубежжа. На іх старонках выступаюць сучасныя савецкія і замежныя палітолагі, эканамісты, сацыялагі. Галоўная тэма выступленняў — перспектывы перабудовы, лёс краіны, будучыня людзей. У гэтым — адзін з сакрэтаў папулярнасці.

Літаратурныя часопісы сёння набылі свой выразны почырк, сваё творае і грамадска-палітычнае аблічча. «Огонёк», напрыклад, рэзка адрозніваецца ад «Молодой гвардыі», «Знамя» ад «Нашего современника», «Дружба народов» ад «Москвы». У чым асноўныя адрозненні гэтых выданняў? У першую чаргу, у мэтах і задачах.

Вось крэда «Огонька», выказанае яго галоўным рэдактарам Віталем Кароцічам: «Наша задача — рабіць цікавы, чыталны часопіс, за які людзі галасуюць рублём і асабістым часам. Наша бяда, а не віна, што пакуль мала станоўчых, глыбокіх, канструктыўных публікацый. Гэта ўзровень жыцця грамадства, а не часопіса. Пры дадзеным дэфіцыце запаўняць старонкі жвакай не хочам».

Анатолій Іваноў, галоўны рэдактар «Молодой гвардыі», прытрымліваецца іншага пункту гледжання. «Наш чытач, — гаворыць ён, — у большасці сваёй малады, яго гістарычная свядомасць і мысленне толькі фарміруюцца. І мы хочам, каб маладыя людзі ў дзеяннях сваіх бацькоў бачылі не адны памылкі, але і тое вялікае, што дасталася ім у спадчыну для захавання і памнажэння».

Сяргей Баруздын, галоўны рэдактар «Дружбы народов», прытрымліваецца пазіцыі цэнтра: «Мы стараемся не кідаць у крайнасці ў ацэнках мінулага і сучаснасці —

ад празмернага ўсхвалення да такога ж празмернага, знішчэння ўсіх і ўся, таму што ператворым тады публічнасць у паўпублічнасць, дэмакратыю ў паўдэмакратыю».

Што ж канкрэтна збіраюцца друкаваць часопісы ў 1990 годзе? Напрыклад, «Знамя» пазнаёміць чытачоў з новымі творамі вядомых сучасных савецкіх празаікаў Фазіля Іскандэра і Анатоля Прыстаўкіна, мемуарамі Хрушчова, эса Роя Мядзведзева «Брэжнеў», раманам «Азеф» Рамана Гуля. Сярод аўтараў ленынградскага часопіса «Нева» — Аляксандр Салжаніцын, Лідзія Чукоўская, Уладзімір Дудзіцаў. Тут жа будзе друкавацца Роберт Конквест — «Вялікі тэрор».

«Наш современник» мае намер апублікаваць «Кастрычнік шаснацатага» Аляксандра Салжаніцына, новыя творы Юрыя Бондарава, Валянціна Распуціна, Валянціна Пікуля, Васілія Бялова. Часопіс пазнаёміць чытачоў таксама з творами, якія доўга замоўчваліся, — рускіх філосафаў Мікалая Бярдзьева і Сяргея Булгакава. У планах часопіса «Дон» — мемуары «Усевялкае войска Данское» атамана Пятра Краснова, аднаго з правадыроў «белага» руху на Доне, успаміны Уінстана Чэрчыля «Другая сусветная вайна», аповесць рускага зарубежжага пісьменніка Барыса Зайцава «Прападобны Сергій Радонежскі», запіскі вядомага экстрасенса Вольфа Месінга аб сустрэчах са Сталіным, Берыям, Гітлерам.

Амаль усе часопісы ўключылі ў свае планы дэтэктывы. Прыярытэт тут за Чэйзам, Сімянонам і Агатай Крысці. Большасць выданняў захавала эканамічныя і палітычныя рубрыкі, дзе з аглядам становішча ў краіне і сваімі прапановамі выступіць найбольш чыталныя сёння публіцысты — Мікалай Шмэльёў, Юрый Чарнічэнка, Фёдар Бурлацкі, Анатоль Стрэляны і іншыя.

Нават такі беглы пералік дазваляе зрабіць пэўныя вывады. Па-першае, часопісы выступаюць за далейшае развіццё публічнасці, за далейшае знікненне забаронных зон і «белых плям» — і ў літаратуры, і ў жыцці. Па-другое, імкнуча залучыць чытача цікавымі матэрыяламі. Паняцці «цікавы», «займальны» пачынаюць упэўнена прэваліраваць над усімі іншымі. Таму што самы важны матэрыял не чыталны, калі сумна пададзены.

І яшчэ адно назіранне. У самым недалёкім мінулым публікацыі «звышрэакцыянера» Сяргея Булгакава, «контррэвалюцыянера» Мікалая Бярдзьева, «адішчапенца» Аляксандра Салжаніцына былі б проста немагчымыя. Яшчэ гады два назад іх з'яўленне ў савецкай прэсе выклікала б самую сапраўдную сенсацыю. Сёння ж чытач успрымае падобныя публікацыі як зусім звычайную з'яву. Гэта, напэўна, таксама адна са значных заваў перабудовы ў свядомасці людзей сёння.

Гаўрыіл ПЕТРАСЯН.

БАЧЫЎ ВЕЧНАСЦЬ

ДА 90-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
МІХАСЯ ЛЫНЬКОВА

Проста задавальненне перагортваць старонкі твора, які даўно палюбіўся табе. Здавалася б, усё ўжо звыклае, знаёмае, ды кожны раз яно некалькі пановаму кранае душу, абуджае самыя патаемныя струны яе. Робіцца шчаслівым ад усведмлення, што можаш зноў сустрэцца з любімымі героямі.

Не ведаю, як для іншых, а для мяне такія шчодра-радасныя хвіліны заўсёды прыходзяць, калі бяру ў рукі том апавяданняў Міхася Лынькова «Над Бугам», «Андрэй Ляту», «Маньчжур», «Радо», «Гой», — гэта ўсё творы хрэстматычныя, знаёмыя не аднаму пакаленню чытачоў...

...Сёння, дзякуючы працэсам абнаўлення ў жыцці савецкага грамадства, многае мяняецца. Інакш пачынаем мы ставіцца і да некаторых падзей гісторыі. Змятаецца пыл забранзаваласці з ідэалаў, што ўвасаблялі саму эпоху. Кідаюцца нават папрокі і ў адрас літаратуры, якая, маўляў, многае не так пісала, як неабходна было гэта рабіць...

Мне ж, чуючы іх, заўсёды прыгадваюцца лынькоўскія апавяданні, якія якраз і адлюстроўваюць гэты самы час сацыяльнай непрымірымасці, класовай нянавісці. Час — трывожны, драматычны і трагічны, але адначасова і час захапляюча цудоўны...

Разумею, наколькі смела стаўлю побач гэтыя словы — непрымірымасць, прыгажосць, нянавісць, трагедыя. Стаўлю, ведаючы, што было ў трыццатыя гады. Ды толькі не будзем спяшацца з вывадамі. Можна і не было б жудаснага злачынства, каб людзі, будуючы новае жыццё, з марамі аб сусветнай рэвалюцыі, не забывалі і аб той самай прыгажосці, якая знаходзілася лобам, але далучыцца да якой так не ставала часу.

Апавяданні ж М. Лынькова — пра гэту прыгажосць, якая, як меркаваў Ф. Дастаўскі, вырастае чалавецтва.

Грамадзянская вайна для М. Лынькова — баявыя паходы. Пазней ён прызнаваўся: «Нам пашчасціла на свае вочы ўбачыць, як у жорсткіх выпрабаваннях, у гераічнай барацьбе нараджалася новае жыццё, закладваліся і ўсталяваліся асновы новых чалавечых узаемаадносін...» Рамантыку подзвігу ўслаўляў пісьменнік і ў творах для дзяцей. Яго аповесці «Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў» і «Міколка-паравоз», напісаныя яшчэ ў 1935 годзе, і па-сённяшняму дзень застаноўца любімымі ў юных чытачоў.

Было б, аднак, памылковым сцвярджаць, што ў творчасці М. Лынькова, у тым ліку і ў ранні перыяд, усё аднолькава ўдавалася. Асабліва, калі паспрабаваць глянуць на яе пановаму, па-сённяшняму. Скажам, аповесць «Апошні зверыдавец» (пабудавана, дарэчы, на дакументальным матэрыяле) нясе пэўныя элементы традыцыйнага выкрывання шкодніцтва.

ва. Не ўсё ўдалося аўтару і ў раманах «На чырвоных лядах», але, відаць, пісьменнік і сам гэта разумеў, таму што твор так і застаўся незавершаным. Разам з тым не трэба забываць, што сапраўдны талент ніколі не развіваецца толькі па ўзыходзячай прамой. Заканамерная для яго і мастакоўскія спады, сустракаюцца і свайго роду «шцілі».

Міхась Лынькоў у дадзеным выпадку не выключэнне, а павярджэнне правільнасці падобнай думкі. Яго кніга апавяданняў «Сустрэчы», што з'явілася пасля таго, як пісьменнік прымаў удзел у вызваленні Заходняй Беларусі, будучы рэдактарам франтавой газеты «Беларуская звязда», таксама глыбока псіхалагічная проза. Яна, аднак, не пазбаўлена і элементаў рамантычнасці, калі аўтар услаўляе чалавека-змагара, узвышаючы яго да пэўнага ідэалу. Як, напрыклад, Захара Крымянца з апавядання «Сустрэчы», у характары якога ўгадваюцца асобныя рысы Сяргея Прытыцкага.

Гэтаксамі і апавяданні, напісаныя ў Вялікую Айчынную вайну — «Астэп», «Васількі», «Прына», «Салют» і іншыя (яны склалі кнігу «Астэп») — спалучэнне мастацкасці і публіцыстычнасці, але публіцыстычнасці не дэклацыйна-лозунгавай, а напоўненай самай дыялектыкай чалавечых лёсаў і характараў.

Сапраўдным творчым подзвігам М. Лынькова Дзмітрый Бугаёў назваў працу над раманам «Векапомныя дні», пазней адначасова Дзёржаўнай прэміяй БССР. Урыўкі з гэтага твора былі апублікаваны яшчэ ў гады вайны. У чатырох тамах ён быў выдадзены ў 1958 годзе. Зразумела, адгукнулася крытыка, выказаўся і сам Якуб Колас. Ён, між іншым, параіў яшчэ працаваць над раманам, каб зрабіць яго сапраўды «векапомным творам».

Заўвагі — заўвагамі, пароды — пародамі... Але далёка не кожны пісьменнік, пачуўшы іх, згаджаецца твор перапрабляць. У лепшым выпадку перапісвае некаторыя старонкі. Ды не такім быў М. Лынькоў. Канчаткова рэдакцыя «Векапомных дзён» у параўнанні з выдадзеным варыянтам страціла... чатырыста старонак! Нямнога-нямала, а цэлы том!

Гаворачы пра М. Лынькова-пісьменніка, неаўважна падышоў да гэтага пра М. Лынькова-чалавека. Ужо сам факт перапрацоўкі рамана сведчыць, наколькі Міхась Ціханавіч даражыў думкамі іншых, калі пагаджаўся з імі. Адначасова ён дбаў і аб сваёй пісьменніцкай рэпутацыі. Складвалася ж яна ва ўзаемаадносін з таварышамі па яру і малодшымі калегамі. Літаратурную моладзь ён вельмі любіў, ставіўся да яе добразычліва. «Дзяржайце, уянашы!» — гэтыя яго словы-пажаданні з удзячнасцю ўспамінаюць сёння многія вядомыя беларускія пісьменнікі.

І не толькі прыгадваюць, але і прыязна гавораць пра свайго настаўніка. Гэтка ж удзячнасць М. Лынькову за гады сяброўства гучыць і з вуснаў старэйшых літаратараў, аб чым сведчыць кніга ўспамінаў пра М. Лынькова «Свято яго душы», выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура» дзсяць гадоў назад.

У запіснай кніжцы І. Мележа захавалася такая занатоўка: «Апошнія гады ён жыў вельмі годна, разумна, хочацца сказаць — прыгожа. Стаў над дробязлівасцю жыцця і добра вылучаўся сярод некаторых ссвіелых пустававых трапетуноў. Як бы глядзеў, бачыў вечнасць».

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Калі Андрэй Макаёнак у п'есе «Лявоніха на арбіце» пісаў заключны маналог Лявона («Людзі добрыя! Што робіцца на свеце! Навіна мая! Чулі! Мая Лушка выходзіць на арбіту!»), ён наўрад ці падазраваў, наколькі прарочымі стануць гэтыя словы для выканаўцы галоўнай ролі, цяпер народнай артыстка СССР Галіны Макаравай. Гэты спектакль стаў сапраўдным трыумфам і аўтара, і актрысы. Уласна, з Лушкавай, і пачаў набіраць вышыню талент актрысы, крута павярнуўся яе творчы лёс. Амаль дваццаць гадоў чакала Галіна Макарава свайго «зорнага часу», усе гэтыя гады аддана слугаванню выбранай музе ў тэатры імя Янкі Купалы, куды прыйшла зусім яшчэ юнай вучаніцай. Ролі выпадалі ёй невялікія, але ў іх укладвала яна ўсю душу, умела знайсці такія жы-

цёвыя штрыхі, дэталі, што пры мінімальным тэксце ўдавалася ствараць паўнакроўны вобраз. І таму ў любым спектаклі Макарава прыкметная і запамінальная, даставерная і перакананая, нібы і не іграе зусім. Дар Галіны Макаравай быць поўнасцю даставернай, жыццёва пазнавальнай з асаблівай сілай раскрыўся ў кіно. «Мы сустракалі яе ў сілай раскрыўся ў кіно. «Дэпутатская гадзіна», кінафільмах «Удовы», «Дэпутатская гадзіна», «Поезд смерці ўрываць нельга», «Адналюбы» і многіх, многіх іншых. І кожная новая сустрэча прыносила сапраўдную радасць прыхільнікам таленту актрысы. НА ЗДЫМКАХ: Г. МАКАРАВА на прагулцы з унучкай Насцяй; сцэна са спектакля «Вечар» па п'есе А. Дударова. У ролі Ганны — Г. МАКАРАВА. Фота У. ВІТЧАНКІ, У. ШУБЫ.

СПАДЧЫНА

У СТАРАЖЫТНАЙ ЦАГЕЛЬНІ

У пачатку 1990 года ў выдавецтве «Навука і тэхніка» выйдзе работа кандыдата гістарычных навук Алега Трусава «Мураваная кніга». Аўтар піша пра ўзнікненне і развіццё каменнага дойлідства на тэрыторыі Беларусі ў перыяд феадалізму і капіталізму. У ёй таксама ідзе гутарка пра арганізацыю будаўнічай справы ў XI—XVIII стагоддзях, пра найбольш вядомых даследчыкаў беларускага дойлідства, пра ролю помнікаў архітэктуры ў патрыятычным і эстэтычным выхаванні.

Прапануем чытачам раздзел з кнігі «У старажытнай цагельні».

Вялікае каменнае будаўніцтва ў XV—XVI стагоддзях патрабавала ўсё больш і больш разнастайных будаўнічых матэрыялаў і ў першую чаргу цэгля. Як жа трапіла яна ў Беларусь?

Не адну тысячу год налічвае гісторыя цагельнай справы. Узнікла цэгла ў краінах Усходу, дзе не было ў дастатковай колькасці дрэва і каменю, неабходных для манументальных пабудов. У Еўропу цэгла трапіла разам з рымлянамі.

Вытворчасць цэгля ў Еўропе ў часы ранняга сярэднявечча была ў заняпадзе і імкліва развівалася толькі ў Візантыі, дзе захоўваліся шматлікія традыцыі рымскіх цагельнікаў. Гэта — квадратная форма цагляны і яе невялікая таўшчыня.

У Кіеўскую Русь цэгла прыйшла разам з Візантыйскімі дойлідамі ў X стагоддзі і атрымала назву плінфа. Упершыню на Беларусі плінфа ўжыта ў муроўцы Полацкай Сафіі. Потым узводзіцца мураваная пабудова ў Полацку, Віцебску, Гродне і іншых нашых старажытных гарадах.

У XII стагоддзі выкарыстоўвалася адначасова плінфа двух (і болей) розных памераў. Выраблялі старажытныя полацкую, віцебскую і гродзенскую цэглу ў спецыяльных формах з драўляным дном. Пра гэта сведчаць адбіткі дошак на гліне і спецыяльныя знакі, якімі часта майстры пазначалі сваю прадукцыю. Знакі — гэта паглыбленыя, выразаныя ў бакавых сценах і дне некаторых драўляных форм. Цікава, што гродзенская плінфа мае знакі толькі на тарцах, а полацкая і віцебская — на тарцах і на адным з шырокіх бакоў. Прычым полацкая і віцебская цагельнікі пазначалі сваю прадукцыю

яшчэ і спецыяльнымі штампамі, якія пакідалі паглыбленыя сляды-клеймы. Відаць, некаторыя цагельнікі былі пісьменнымі людзьмі, бо іх знакі маюць выгляд не толькі крыжыкаў, трызубцаў, стрэлачак і іншых геаметрычных знакаў, а і розных літар. Так, падчас раскопак гродзенскай мураванай сцяны мы знайшлі шмат плінфы са знакамі ў выглядзе літар «А», «Б» і «В». Абпальвалі плінфу ў спецыяльных пе-

чах, складзеных з цэгля. Яны былі напольнымі альбо ўпскаліся ў схіл якога-небудзь пагорка (звычайна высокага рачнога берага).

У другой палове XIII стагоддзя плінфу ў беларускім манументальным будаўніцтве змяняе брусковая цэгла. Зойдзем на хвілінку ў майстэрню цагельніка XV стагоддзя.

Гэта быў майстар, якому дапамагала некалькі чалавек. Цэгла рабілася на спецыяльным шырокім драўляным сталі. Форма ўяўляла сабой дзве збітыя разам прамавугольныя

драўляныя скрынкі, што былі па баках акаваны жалезам і з бакоў мелі ручкі. Цагельнік запаўняў форму глінай, потым запіхваў кавалачкі гліны ў куткі формы, а гліняныя рэшткі зграбаў рукой або драўлянай дошчачкай. Ад пальцаў майстра на паверхні цагляны заставаліся часам неглыбокія сляды. Потым заўважылі, што, калі ў паглыбленні на цэгле трапляе вапна, то муроўка робіцца больш трывалай. Пачынаючы з XV стагоддзя некаторыя майстры сталі рабіць такія барозны спецыяльна, і яны сталі больш глыбокія. Барозны рабіліся не толькі пальцамі, але і спецыяльнымі прыладамі, накіштат шырокага грэбня. Шмат такой цэгля XV—XVI стагоддзяў знойдзена ў Гродне.

Набітыя глінай формы памочнікі майстра пераносілі на роўную пляцоўку, часам пасыпаную пяскоў, і асцярожна вытрасалі цэглу для прасушкі. Праз дзень цагляны ставілі на рабро, а потым складвалі ў казлы, дзе яны сушыліся 20—30 дзён. У той час цэглу рабілі і сушылі пад чыстым небам, непадалёк ад жылля цагельніка. Пра гэта расказалі вучоным

чах. Падчас археалагічных раскопак у Мірскім замку непадалёк ад галоўнага ўваходу знойдзены рэшткі напольнай печы пачатку XVI стагоддзя, у якой абпальвалі цэглу для пабудовы замка. Дзесьці побач абпальвалі і дахоўку, яе кавалкі сабраны ў розных месцах замкавага двара.

Пляскавая дахоўка таксама рабілася ў драўляных формах, прычым як і цэгла, яна мае характэрныя барозны — сляды пальцаў або грэбня. Па гэтым ж прынцыпу выраблялі і непаліваныя пліткі падлогі.

Паліваныя пліткі падлогі і паліваную дахоўку маглі вырабляць гарадскія ганчары, якія завасілі выпуск паліванай кафлі і рознага сталавага посуду.

З XIV па XVII стагоддзе ўжывалася і спецыяльная профільная цэгла. Узоры такой цэгля знойдзены ў культурных пластах Лідскага, Крэўскага і Мірскага замкаў, у Гродне, Навагрудку, Віцебску, Полацку і іншых населеных пунктах. Гэта цэгла стрэлападобнай формы для выкладкі рэбраў нявюр, а таксама цэгла і іншых узораў, што ўжывалася для паўкелонак, ніш, аркатурных праёмаў і іншых элементаў цагляных будынкаў. Выраблялася такая цэгла рознымі спосабамі. Найбольш пашыранымі былі фармоўка і абсклюдаванне. Напрыклад, уся профільная цэгла з Сынкавіцкай царквы і Мірскага замка спачатку выразалася з сырцу, а потым абпальвалася. Нявюрная цэгла з Лідскага, Крэўскага, Гродзенскага і Віцебскага замкаў адразу фармавалася.

На буйнапамернай цэгле адсутнічаюць знакі, уласцівыя для плінфы, але клеймы і асаблівыя меткі (выявы, нанесеныя на цэглу пальцам ці нейкім вострым інструментам) сустракаюцца на працягу XIV—XVI стагоддзяў. Меткі зараз вядомы на цэгле з Гродзенскага і Лідскага замкаў, а клеймы (чатыры варыянты) — на мірскай цэгле.

Сімволіка гэтых разнастайных выяў на старажытнай цэгле часта звязана з пэўнымі асаблівасцямі цагельнай вытворчасці і да канца не вытлумачана.

Алег ТРУСАУ,
кандыдат гістарычных
навук.

НА ЗДЫМКУ: абразная фігурная цэгла на апсідах царквы XVI стагоддзя ў Сынкавічах.
Фота аўтара.

спорт

ГАНДБОЛ. Зборная каманда СССР стала пераможцай міжнароднага турніру на прыз газеты «Заря Востока» ў Тбілісі. Нашы спартсмены выйгралі ўсе матчы, у тым ліку ў фінале ў гандбалістаў Польшчы — 36:25.

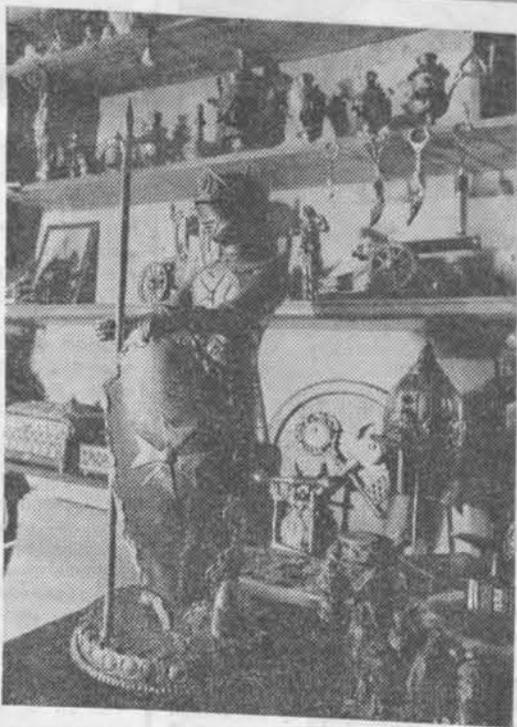
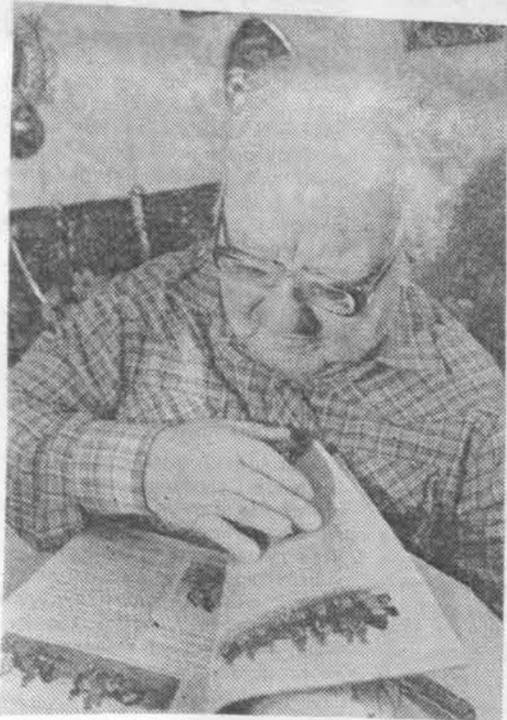
Самым рэзультатыўным на турніры стаў мінчанін Міхаіл Якімовіч — 29 мячоў. Ён жа прызнаны лепшым іграком гэтых спаборніцтваў.

Мінская жаночая каманда політэхнічнага інстытута заняла другое месца на міжнародным турніры ў Польшчы. Тут лепшымі ігракамі прызнаны беларускія спартсменкі Святлана Страшко, Наталля Скарабагата і Святлана Жыхарава.

ПЛАВАННЕ. У Іспаніі прайшлі спаборніцтвы за Кубак Еўропы. Некалькі прадстаўнікоў нашай рэспублікі былі ўключаны ў склад зборнай СССР. Найбольшага поспеху дамаглася А. Гайдукевіч з Гродна (2-е месца ў заплыве на 1 500 метраў) і магіляўчанін А. Маркін (3-е месца на дыстанцыі 200 метраў батарфляем).

ШАХМАТЫ. Сюрпрызам для многіх спецыялістаў стала ўдалае выступленне мінчаніна Барыса Гельфанда на адборачных спаборніцтвах П. Кубка свету ў Іспаніі. Беларускі шахматыст заняў першае месца. Нагадаем, што ў турніры ўдзельнічалі амаль 190 гросмайстраў.

СПАРТСМЭНЫ ГОДА. Аматы, спецыялісты спорту і спартыўныя журналісты назвалі дзесятку лепшых спартсменаў БССР 1989 года. Гэты спіс узначаліў канькабец чэмпіён свету Ігар Жалязоўскі. За ім па колькасці набраных ачкоў ідуць: гімнастка Святлана Багінская, цяжкаатлет Аляксандр Курловіч, вясляр Віктар Ранейскі, тэнісістка Наталля Зверава, рапартыст Аляксандр Раманькоў, барэц Камандар Маджыдаў, гандбалісты Аляксандр Каршакевіч і Аляксандр Тучкін, біятліст Сяргей Бульгін.

Жыхар Гродна Барыс Мушыньскі больш за сорок гадоў працаваў друкаром. Справу сваю любіў, там выявіў у сабе іншы талент.

Давялося неяк пабываць у Польшчы. Прыглянуліся Барысу Мінеевічу вырабы польскіх майстроў з медзі і латуні—мініяцюрныя копіі старадаўніх прадметаў. Выраснуў і сам паспрабаваць. Цяпер у калекцыі Мушыньскага—узоры старадаўніх гармат і падсвечнікаў, аўтамабіляў і карэт, патэфонаў. Есць нават латы сярэднявечага рыцара. Займаецца Барыс Мінеевіч і пераплётнай справай: прыводзіць у парадак камплекты старых часопісаў.

НА ЗДЫМКАХ: Б. МУШЫНСКІ з камплектам адноўленых ім старых часопісаў; калекцыя майстра.
Фота Л. КЛІМАНСКАГА.

ВАС ШУКАЮЦЬ СВАЯКІ
І ЧАКАЮЦЬ

Шукаецца сям'я ВАШКЕВІЧАў Піліпа і Дар'і, уроджэнцаў вёскі Навасёлкі Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці, якія прыкладна ў 1906—1908 гадах выехалі ў Канаду. Яны і іх дзеці—Пётр, Піліп, Іосіф, Таццяна БОСАКІ ў 40—50-х гадах працавалі на чыгунцы і жылі па адрасу: st. Tempis, Box 402—405 Ontario. Да канца 50-х гадоў з імі вялася перапіска.

Сваякоў шукае ВАШКЕВІЧ Пётр Іванавіч — унук Вашкевіча Анісіма Піліпавіча, які з'яўляецца братам ВАШКЕВІЧА Піліпа Піліпавіча.

Просім усіх, каму што-небудзь вядома пра сям'ю П. Вашкевіча, паведаміць у рэдакцыю або па адрасу:

220089, БССР, г. Мінск, вул. Грушаўская, дом 131, кв. 23
ВАШКЕВІЧУ Пятру Іванавічу.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63854. Зак. 1452